

BENCZES ISTVÁN–SZIJÁRTÓ NORBERT

Államháztartási kiadások alakulása populista kormányok alatt Kelet-Közép-Európában

A 2010-es évektől indulóan populista fordulat zajlott le Kelet- Közép-Európa országaiban, amelynek eredményeképpen a populista erők a végrehajtó hatalom szintjén is megjelentek. A populista kormányzást a szakirodalom a költségvetési korlátot figyelmen kívül hagyó, felelőtlen költségvetési politikával, továbbá a társadalmat tudatosan megosztó jövedelem-újraelosztó államháztartási politikával azonosítja. A 2010 és 2022 közötti időszakot átfogó vizsgálatunk azt mutatta, hogy a régió populista kormányai – általánosságban – nem éltek a deficitfinanszírozás és az államadósság-generálás lehetőségével, nem voltak kevésbé fegyelmezettek, mint nem populista társaik. A kormányra került populista pártok ugyanakkor tudatosan nyúltak a jövedelem-újraelosztás eszközeihez az államháztartás kiadási oldalán. Ám az egyes populista kormányok preferenciái akár jelentős mértékben is eltérhettek egymástól, vagyis nem lehet egyértelműen azonosítani valamifajta populista költségvetési programot a régióban.*

Journal of Economic Literature (JEL) kód: E62, H5, H6, O23.

Bevezetés

A populizmus – mint széles értelemben vett társadalmi jelenség – hosszú időn át szinte ismeretlen volt a fejlett világ országaiban. A jelenséget kifejezetten a latin-amerikai országok rendszerjellemzőjeként azonosították társadalomtudósok, ideértve a közgazdaság-tudomány művelőit is (lásd különösen *Dornbusch-Edwards* [1990] vagy *Acemoglu és szerzőtársai* [2013]). Általános meggyőződésé vált, hogy a stabil demokratikus jog- és intézményrendszert működtető fejlett országokban,

* Köszönettel tartozunk *Csaba Lászlónak, Denis Ivanovnak, Kutasi Gábornak és Szabó Krisztínának* a kéziratához fűzött hasznos tanácsaikért, megjegyzéseikért. A cikk mindazonáltal a szerzők saját véleményét tükrözi, az esetleges hibákért a felelősség csakis a szerzőket terheli.

Benczes István egyetemi tanár, BCE Világgazdasági Tanszék; tudományos tanácsadó, HUN-REN KRTK Világgazdasági Intézet (e-mail: istvan.benczes@uni-corvinus.hu).

Szijártó Norbert egyetemi adjunktus, BCE Világgazdasági Tanszék (e-mail: norbert.szijarto@uni-corvinus.hu).

A kézirat első változata 2024. augusztus 26-án érkezett szerkesztőségünkbe.

DOI: <https://doi.org/10.18414/KSZ.2024.10.1001>

ideértve az Európai Unió országait is, a populizmus csak marginális, elszigetelt jelenség maradhat. Mostanra azonban szerte Európában a populista pártok nemcsak kihívói lettek a tradicionális bal- és jobboldali pártoknak, hanem több esetben is kormányra kerültek. 2015-ben a Sziriza került hatalomra Görögországban, majd 2018-ban az Öt Csillag Mozgalom vezetésével és az Északi Liga részvételével alakult populista koalíciós kormány Olaszországban. Spanyolországban 2020-ban kisebbik koalíciós partnerként léphetett kormányra a Podemos.¹

Nyugat- és Dél-Európában e fenti folyamat – ideértve e pártok létrejöttét, felemelkedését és kormányzóerővé válását – szorosán összefonódott a 2008-ban kirobbant globális pénzügyi és gazdasági, valamint a két esztendővel később indult európai adósságválsággal, illetve az azt követő, a megszorításokra építő és így az euroszkepticizmust is nagyban felerősítő válságrendezési folyamatokkal. Közös volt e pártokban/mozgalmakban, hogy alulról építkezve, az egyes országokban működő tradicionális pártok és az azok által a válságrendezésre kínált megszorítások ellenében szerveződtek meg. Rendszerkritikus erőként definiálták magukat, és elitellenes retorikát használtak.

Ellentétben a görög–olasz–spanyol hármassal, amelyek jellemzően baloldalról (akár szélsőbaloldalról) támadták a fennálló *status quót*, Kelet-Közép-Európa országaiban egy más jellegű populista fordulat zajlott le. Ezen populista erők meghatározóan a politikai paletta jobboldaláról érkeztek, gyakorta autokratikus, illiberális formában (Csaba [2022], Csanádi és szerzőtársai [2022], Enyedi [2016], Györffy–Martin [2023], Kornai [2015], Madlovics–Magyar [2023], Sallai–Schnyder [2020]).² A magyar Fidesz 2010-től négy kétharmados győzelmet tudhat magáénak, a lengyel Jog és Igazságosság pártja (PiS) 2015 után 2019-ben is kormányt alakíthatott.³ Bulgáriában 2009-től három cikluson át volt hatalomban a Polgárok Bulgária Európai Fejlődéséért (GERB) nevet viselő populista erő, amely kétéves szünet után 2023-ban újra kormányra került. A Szlovén Demokrata Párt – hasonlóan a magyar Fideszhez – a rendszerváltás óta jelen van a szlovén pártpolitikában, és a 2010-es években populista fordulatot hajtott végre, előbb 2012-ben, majd 2020 és 2022 között volt kormányon. Csehországban Andrej Babiš üzletember csinált sikeres politikai karriert: pártja, az ANO 2011 élén irányította az országot 2017 és 2021 között (az azt megelőző ciklusban pedig pénzügyminiszterként és miniszterelnök-helyettesként tevékenykedett a koalíciós kormány tagjaként). Szintén 2011-ben és szintén üzletember alapította meg a szlovák jobboldali OĽaNO nevű pártot, amely 2020 és 2023 között volt kormányon.

¹ A Ciprasz vezette görög Sziriza a szavazatok 36,3 százalékát gyűjtötte be, az Öt Csillag Mozgalom a voksok 32,7 százalékát, míg az Északi Liga a 17,8 százalékát kapta. A Podemos 14,3 százalékos támogatottságot élvezett.

² A populista, illetve az autokrata pártok és vezérek közötti különbségekről és hasonlóságokról, illetve az autokrata rezsimek demokratikus rendszerekben történő megerősödéséről lásd különösen Guriev–Treisman [2022] időközben magyarul is hozzáférhető kötetét. Szelényi–Mihályi [2021] a liberálistól indulóan az illiberális és autoriter rezsimeken át a despotizmusig tekinti át szisztematikusan a kortárs létező rendszereket.

³ A lengyel PiS 2005 és 2007 között volt először kormányon, akkor még jobbközép kereszténydemokrata pártként definiálva önmagát.

De a magukat baloldaliként definiáló régiós populista pártok – mint a román Szociáldemokrata Párt (PSD, 2012–2015, 2017–2019, 2022–) vagy a szlovák Smer/Irány (2012–2020, 2023–) – több tekintetben hasonlítanak a jobboldali, szélsőjobboldali alakulatokhoz, amennyiben retorikájuk nacionalista, kisebbség- és bevándorlásellenes (ez baloldali nyugati partnereik retorikai eszköztárából rendre hiányzik).⁴ Robert Fico ráadásul a szélsőjobboldali Szlovák Nemzeti Párttal alakított kormányt 2016 és 2020 között. Az Európai Unió új tagállamainak populista pártjai közül leginkább a litván Munkapárt volt baloldaliként azonosítható, amely 2012 és 2016 között kapott szerepet a balti ország kormányában.

Ez a rövid áttekintés is jelzi, hogy a nyugat-európai trendekkel ellentétben a populista pártok kormányra kerülése egyáltalán nem tekinthető egyedi eseménynek a kelet-közép-európai új tagállamok táborában. Ha a hatalomban töltött éveket egy-egy epizódnak (megfigyelési egységnek) tekintjük, akkor a vizsgált 13 éves időszakban, vagyis 2010 és 2022 között, az EU 11 kelet-közép-európai tagországában az esetek 52,4 százalékában populista erők (is) kormányoztak. Ez a nagyságrend magától értetődően indokolja annak vizsgálatát, hogy a populista kormányok különböznek-e gazdaságpolitikájuk (és különösen költségvetési politikájuk) alakításában más régiós pártoktól, kormányoktól, azaz létezik-e valamifajta populista gazdaságpolitikai program, ahogyan azt *Dornbusch-Edwards* [1990] a múlt században tett latin-amerikai megfigyeléseik alapján feltételezte.

E gazdaságpolitikai program azonosítása azonban korántsem magától értetődő feladat. Amíg ugyanis a tradicionális baloldali pártok jellemzően magasabb arányú újraelosztást, több jóléti szolgáltatást és általában is kiterjedt(ebb) állami beavatkozást ígérnek, a jobboldaliak pedig alacsony(abb) adókat, kisebb újraelosztást és összességében is kisebb államot képzelnek el, addig a populista erökhöz nem lehetséges egyértelműen definiálható és közvetlenül is azonosítható gazdaság- és közpolitikai programot kapcsolni (*Mudde-Rovira Kaltwasser* [2018]). A kortárs értelmezés szerint ugyanis a populizmus – szemben a szocializmussal, a liberalizmussal vagy a konzervativizmussal – egy nem teljes értékű, illetve másként: vékony központú (*thin-centred*) ideológia, amely nem egyszerűen a „tisztá” emberek és a korrupit elit antagonisztikus szembenállását feltételezi, hanem a politikát a többség (és csakis a többség) akarataként definiálja (*Mudde* [2004]).

Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy ne lehetne a populizmus gazdasági dimenzióját érdemi módon vizsgálni, felderítve a kormányra kerülő populista erők gazdaságpolitikái közötti hasonlóságokat és különbözőségeket (*Rovira Kaltwasser* [2019]). Erre vonatkozó vizsgálódások Kelet-Közép-Európa kontextusában is megfogalmazódtak már – jellemzően összehasonlító esettanulmányok formájában.⁵ Tanulmányunk leginkább *Bod* [2024], *Elsässer-Röth* [2024], valamint *Feldmann-Popa* [2022] munkájával rokonítható, amennyiben egyfelől a cél ez esetben is a kormányzati döntéshozók preferenciáinak feltérképezése az államháztartás kiadási

⁴ Romániáról lásd *Ban* [2024], Szlovákiáról *Kollai-Bánki* [2024].

⁵ A teljesség igénye nélkül lásd különösen *Ban és szerzőtársai* [2023], *Bartha és szerzőtársai* [2020], *Benczes-Orzechowska-Waclawska* [2024], *Bluhm-Varga* [2020], *Kollai* [2020], *Orenstein-Bugarić* [2022], *Sata-Karolewski* [2020], *Scheiring* [2021], *Szanyi* [2022], valamint *Toplisek* [2020].

oldalának vizsgálata által. Másfelől pedig itt is elismerésre kerül, hogy a populizmus elsősorban politikai jelenség. Mint ilyen, az elosztási döntések is kifejezetten politikai célokat szolgálnak oly módon, hogy bizonyos csoportokat előnyösebb helyzetbe hozhatnak még akkor is, ha a politikai közösség egészének jóléte nem javul, sőt akár romlik.⁶

A bevezetőt követően a populizmus és a gazdaságpolitika-formálás viszonyát tárgyaljuk, különös tekintettel a költségvetési politikai jövedelem-újraelosztás kérdésére. Majd a 11 kelet-közép-európai új tagállam populista kormányainak költségvetési mutatóit tekintjük át, kitérve az államháztartás méretére (teljes kiadások), annak éves egyenlegére és az államadósság-ráta alakulására. Ezután az államháztartás kiadási oldalára koncentrálnak tárjuk fel a populista kormányok költési preferenciáinak hasonlóságait és különbségeit. Végül a tárgyaltak alapján levonjuk következtetéseinket.

Populizmus a gazdaság(politiká)ban

A populizmus gazdaságtani értelmezését *Dornbusch-Edwards* [1990], [1991] fogalmazta meg Latin-Amerika múlt századbéli, kudarcokkal terhelt fejlődési pályája alapján. A szerzőpáros számára nem önmagában a politikai rezsimek populista jellege kínálta a feladványt (sőt éppen azt hangsúlyozták, hogy ezen rezsimek politikai és ideológiai értelemben sokfélék lehetnek), hanem az alkalmazott gazdaságpolitikák azon elegye, amelyet az érintett kormányok egyöntetűen alkalmaztak annak reményében, hogy fellendítsék gazdaságaikat. A gazdasági modernizáció és a szegénység leküzdése céljából az érintett kormányok erőltetett importhelyettesítéses iparosításba fogtak, mesterségesen generáltak keresletet, feltételezve, hogy ily módon termelésbe állíthatók a kihasználatlan kapacitások (*Sachs* [1989]). Míg a dependenciaiskola az alulfejlettség állapotának meghaladását látta a populista modernizációs programban (lásd *Cardoso-Faletto* [1979]), addig *Dornbusch-Edwards* [1991] az elmaradottság, a szegénység és a jövedelmi egyenlőtlenségek újratermelődésének okaként azonosította azt.⁷

A populizmus jelenkori gazdasági vizsgálatában is erőteljesen megjelenik az a feltevés, miszerint a populizmus a korlátokat figyelmen kívül hagyó, expanzív,

⁶ Hangsúlyozzuk ugyanakkor, hogy a redisztribúciós döntések hosszú távú jóléti és a konvergenciára kifejtett hatásaival itt nem foglalkozunk. Így egyebek mellett azzal sem, hogy populista kormányok alatt miként alakult a gazdasági növekedés aktuális értéke, annak potenciális nagysága vagy az egy főre jutó jövedelem, illetve hogy az általuk vitt gazdaságpolitika mennyiben volt fenntartható. A 11 kelet-közép-európai uniós tagállam 2010-es évekbeli fejlődési pályáiról, a fenntarthatóság kérdéséről és az úgynevezett közepes jövedelem csapdája kezelésének eltérő stratégiáiról lásd különösen *Györfly* [2021]. A konvergencia (gazdasági, intézményi és szociális konvergencia) és az azt befolyásoló, az uniós tagságból eredő hatások (kereskedelmi, beruházási, pénzügyi és intézményi csatornák) mélyebb elemzése kapcsán a *Landesmann-Székely* [2021a], [2021b] által szerkesztett kétkötetes összefoglaló nyújt részletes eligazodást. Míg *Mátyás* [2022] kötete az előbbieket egészíti ki a koronavírus-válság régiós hatásaival.

⁷ A magyar irodalomban mások mellett lásd egyfelől *Kádár* [1977] és *Szentes* [1990] a 20. századi tapasztalatokról, másfelől *Deák-Ricz* [2022], *Lehoczki* [2013], valamint *Ricz* [2020] az elmúlt két évtized Latin-Amerikájáról.

keresletösztönző és legtöbbször fenntarthatatlannak bizonyuló gazdaságpolitikák összessége. E felfogást tette magáévá a tárgyban egyik legtöbbet hivatkozott *Acemoglu és szerzőtársai* [2013] is, amely a populista gazdaságpolitikát definíciószerűen az expanzív, szuboptimális újraelosztó politikaként azonosította. *Ball és szerzőtársai* [2019], valamint *Bittencourt* [2012] latin-amerikai országok makrogazdasági teljesítményét vizsgálva találtak negatív összefüggést költségvetési és monetáris expanzió és a gazdasági növekedés között (az államadósság-állomány növekedését és a pénzromlás ütemének gyorsulását is ideértve). Az új évezred latin-amerikai rózsaszín hullámát vizsgálva *Edwards* [2019] úgy érvelt, hogy amíg a múlt századi klasszikus populizmus egyként támogatta a laza monetáris politikát és a költségvetési túlköltekezést, addig az újpopulizmus monetáris kiegyensúlyozottságra törekedve valósít(ott) meg adóssággeneráló költségvetési aktivizmust.

Meglepő ugyanakkor, hogy Latin-Amerikán túl is hasonló eredményeket találtak szerzők. A világ országaira kiterjedő, az 1900 és 2020 közötti időszakot vizsgáló nagymintás vizsgálatukban *Funke és szerzőtársai* [2023] azt találta, hogy a populizmus gazdasági költsége kifejezetten nagy: hosszú távon ugyanis az egy főre jutó jövedelem akár 10 százalékponttal is kisebb lehet populista kormányok esetében, míg az államadósság jelentős mértékben felhalmozódik (ahhoz képest, ha nem populista erők volnának hatalomban). Általános érvénnyel ugyan, de kifejezetten az EU-ra koncentrálván *Dustmann és szerzőtársai* [2017] így fogalmazott: a populisták

„gyorsabb növekedést, magasabb béreket és kiterjesztett szociális programokat ígérnek, legtöbbször anélkül, hogy figyelembe vennék a költségvetési és a fizetésimérleg-korlátozat”. (*Dustmann és szerzőtársai* [2017] 5. o.)

A 21. században világhíressé vált a populizmus, amely Ausztráliától Indián át Európában és az Egyesült Államokban is gyökeret eresztett (*Guriev–Papaioannou* [2022]). A populizmus általános jellemzője, hogy egyszerű megoldásokat kínál összetett problémákra oly módon, hogy a társadalmat megosztja két, egymással a végletekig szemben álló és ellenséges csoportra. Ebben az antagonisztikus viszonyban a gonosz a korrump gazdasági és politikai elit jeleníti meg, amely a közösség jóléte helyett saját boldogulását keresi. A másik oldalon található az a „tisztá” emberek, akiket a politika korábban ignorált és/vagy lenézett. Utóbbiak képviselőre vállalkozik az establishmenten kívülről érkező populista politikus. A populista azt ígéri, hogy kompromisszumok nélkül képviseli a „tisztá” emberek érdekeit, a legitim hatalom végső forrása ugyanis nála maga a nép. Következésképpen a politika mindenkor a tiszta és belső törésvonalaktól mentes, homogén közösségként értelmezett emberek (a „nép”) akaratának a kifejeződése (*Mudde* [2004]).⁸

A költségvetési politika azáltal értékelődik fel a populista számára, hogy az a jövedelem-újraelosztás evidens eszköze. Abban a világban, amelyet jók és gonoszok „laknak be”, a költségvetési politika közvetlenül is lehetőséget kínál a jutalmazásra,

⁸ Cas Mudde általánosan használt populizmusdefiníciója mellett (lásd vékony központú ideológia) a másik viszonylag széles körben használt megközelítés politikai stratégiaként azonosítja a populizmust (erről a vitáról magyarul lásd *Ádám* [2024], *Bartha* [2024]).

illetve a büntetésre. Ellentétben azonban *Acemoglu és szerzőtársai* [2013] vagy *Dornbusch-Edwards* [1990] modelljeivel, a redisztribúciónak nem szükségszerűen kell fenntarthatatlan költségvetési expanzióban kulminálnia populista hatalomátvétel esetén sem. Az Európai Unió szabályrendszere ezt – elvben – tiltja is. Ugyanakkor az államháztartás terepet kínál a társadalom kettéosztásának materiális alapú kifejező(őd)ésére. A populisták ugyanis nemcsak megosztják a társadalmat jókra és rosszakra, hanem ígéretet is tesznek arra, hogy hatalomra kerülésük esetén felrúgják a *status quót*, és helyzetbe hozzák a „tisztá” emberek csoportját. A kompromisszummentes, morális alapú felosztás pedig az államháztartás bevételi és kiadási oldalán anyagi formában, közvetlenül is tetten érhetővé válik. A jövedelem-újraelosztás tehát a populisták részéről annak tudatos felvállalása, hogy a politika által preferált csoportokat szándékosan és vállaltan előnyösebb helyzetbe hozza, akár a többiek (az elitek, a kimaradtak) kárára is.

A „mi” versus „ők” dichotómia alapján két nagy populizmusváltozatot azonosít a szakirodalom: a befogadó (vagy inkluzív) és a kirekesztő (vagy exkluzív) módozatokat. A populizmus befogadó vagy baloldali változata leginkább gazdasági alapon képez társadalmi törésvonalakat, és eredendően egalitárius. Célkeresztjében a globális üzleti és pénzügyi elit áll, élesen kritizálva magát a kapitalizmust is (*Rodrik* [2018]). Az inkluzív jelző egyebek mellett arra utal, hogy a hatalomba került populisták jóléti programokat hirdetve a szegény és marginalizált, kirekesztett társadalmi csoportokat kívánják redisztribúciós eszközökkel jobb helyzetbe hozni. E csoportok csak részben azonosak a globalizáció veszteséivel, többségükben ugyanis olyan strukturális problémáktól sújtott társadalmi szegmensekből érkeznek, amelyek valójában korábban sem részesülhettek a globalizáció hasznaiból (*Mudde-Rovira Kaltwasser* [2013]). A Sziriza, a Podemos vagy az Öt Csillag is ilyen baloldali populista pártoknak tekinthetők.⁹

A populizmus jobboldali, kirekesztő változata nem feltétlenül tagadja a gazdasági törésvonalak meglétét, ám a kulturálisan meghatározott, az identitáshoz köthető törésvonalak elsőbbséget élveznek. A globalizáció negatív hatásai közül nem elsősorban a kereskedelmi nyitást vagy a külföldi működőtőke beáramlását kritizálja, hanem a bevándorlást (*Dustmann és szerzőtársai* [2017], *Rodrik* [2018]). A jobboldali populista politika azt ismeri fel, hogy szavazóik nem a magántulajdon vagy a szabadpiaci működés melletti kiállást értékelik (mint feltételezik azt a főáramú jobboldali, konzervatív pártok), hanem a szuverenitást, a tradíciókat, a kulturális azonosulást (*van*

⁹ Az Öt Csillag Mozgalom egyebek mellett az Olaszországot megbénító korrupció ellen és a választási rendszer reformjának programjával lépett színre, kifejezetten a helyi közösségekre és a különféle internetes platformokra támaszkodva. Egyik legmarkánsabb követelése az alapjövedelem bevezetése volt. A Podemos az adósságválság miatti megszorítások ellen szervezett utcai tüntetések, demonstrációk bázisán formálódott. A milliőkat felvonultató megmozdulások egyként kritizálták a romló gazdasági kilátásokat és a fennálló kétpárti politikai rendszert, valamint a kapitalizmust. A görög Sziriza ugyan már jóval a válság előtt igyekezett összefogni a rendszerkritikus baloldali és szélsőbaloldali gondolkodókat, de az áttörést a 2010-es évek hozták meg számára. Ciprasz kormánya folyamatosan konfrontálódott az EU-val, kilátásba helyezve, hogy nem működik együtt a kimentésért cserében elvárt reformok végrehajtásában.

Hauwaert–van Kessel [2018]). A jobboldali populista szavazó kevésbé a pénztárcája, mint inkább az értékei és hiedelmei alapján szavaz (*Benczes–Szabó* [2023]).

A fejlett világ országaiban a populizmus az esetek nagyobb részében annak jobboldali vagy exkluzív formájában van jelen, amelyben a „tisztá” emberek körét etnikai alapon meghatározó populizmus a „kívülállókat” ellenséggként azonosítja. E kívülállók lehetnek menekültek, gazdasági bevándorlók, de lehetnek akár nemzetközi pénzügyi és gazdasági szervezetek, csoportok, mint például az IMF vagy akár olyan szupranacionális intézmények, mint az Európai Bizottság. Ezek az exkluzív rendszerek olyan jóléti rezsimet működtetnek, amelyben a juttatásokat azok kapják, akiket a kormány arra méltónak talál, miközben másokat (és nem feltétlenül csak a külföldieket) kizár abból. E jelenségre utal a jóléti sovinizmus kifejezés (*Mudde–Rovira Kaltwasser* [2013]).

Fentiek alapján e tanulmány keretei között azt vizsgáljuk, hogy miként alakították költségvetési politikájukat az EU kelet-közép-európai tagállamainak populista kormányai a 2010 és 2022 közötti időszakban. Két kérdéskört azonosítunk. A gazdasági populizmus klasszikus irodalma alapján egyfelől arra vagyunk kíváncsiak, hogy az érintett kormányok valóban felelőtlen, az éves hiány és az államadósság tartós növekedését implikáló államháztartási politikát vittek-e. Másfelől a kortárs populista felfogásnak megfelelően azt vizsgáljuk, hogy éltek-e a populista kormányok azzal a lehetőséggel, hogy az államháztartás kiadási oldalának átszabásán keresztül bizonyos csoportokat meghatározóan előnyösebb helyzetbe hozzanak másoknál. A hasonlóságok mellett azonosítani kívánjuk a populista mintán belüli azon eltéréseket, különbségeket is, amelyek csak egyes országokra vagy országcsoportokra jellemzők.

A jövedelmek újraelosztásában megnyilvánuló kormányzati preferenciák alakulását az államháztartási kiadások funkcionális bontása alapján vizsgáljuk. Ehhez az OECD által kidolgozott és az ENSZ által széles körben hozzáférhetővé tett kormányzati kiadások funkciók szerinti osztályozását (*classification of the functions of government, COFOG*) használjuk. A COFOG rendszer az államháztartási kiadásokat 10 főbb csoportba kategorizálja, az adatok 2022-vel bezárólag állnak rendelkezésre.¹⁰ Emellett az Európai Bizottság Ameco adatbázisának államháztartási fejezeteit (S16 kód) használjuk még.

A tanulmányban vizsgált 11 kelet-közép-európai uniós tagállam érintett pártjainak populistaként történő azonosítása a PopuList (lásd *Rooduijn és szerzőtársai* [2023]) adatbázisa alapján történt.¹¹ Nem egyértelmű helyzetekben a Chapel Hill Expert Survey (*CHES* [2020]) is felhasználásra került. Minden olyan kormány (illetve kormányzati időszak/esztendő) populistaként került azonosításra, amelyben legalább egy populista erő részt vett a hatalomgyakorlásban (akár csak kisebb koalíciós partnereként is). Az 1. táblázat az EU új tagállamainak populista kormánypártjait gyűjti egybe.

¹⁰ A 10 főcsoport: általános közszolgáltatások (01), védelem (02), közrend és közbiztonság (03), gazdasági ügyek (04), környezetvédelem (05), lakásügyek és településfejlesztési ügyek (06), egészségügy (07), szabadidő, kultúra és vallásügyek (08), oktatás (09), szociális védelem (10).

¹¹ A PopuList Európa 31 országára végez kategorizálásokat (populista, szélsőbal, szélsőjobb). Legfrissebb felmérésük az 1989 és 2022 közötti időszakot öleli át (www.popu-list.org).

1. táblázat

Populista pártok a végrehajtó hatalomban Kelet-Közép-Európában

Ország	Kormányon lévő populista párt	Kormányzás időszaka	A miniszterelnököt a párt adja-e	Orientáció
Bulgária	GERB ¹	2009–2013 2014–2016 2016–2021 2023–	igen igen igen nem	jobboldali (jobbközép)
Bulgária	Ataka ²	2017–2019	nem	szélsőjobb
Bulgária	VMRO ²	2017–2021	nem	szélsőjobb
Bulgária	NFSB ²	2017–2021	nem	szélsőjobb
Csehország	ANO 2011	2014–2017 2017–2021	nem igen	centrum (jobbközép)
Észtország	EK ³	2016–2019 2019–2022	igen igen (2019–2020) nem (2020–2022)	centrum
Észtország	EKRE	2019–2021	nem	szélsőjobb
Horvátország	Most/Híd	2016–2017	nem	jobboldali
Lengyelország	PiS ⁴	2015–2019 2019–2023	igen igen	jobboldali
Lettország	PCL ⁵	2019–2022	nem	jobboldali
Litvánia	DP ⁶	2012–2016	nem	baloldali
Litvánia	TT	2014–2016	nem	jobboldali
Magyarország	Fidesz	2010–2014 2014–2018 2018–2022 2022–	igen igen igen igen	jobboldali
Románia	PSD ⁷	2012–2015 2017–2019 2022–	igen igen nem	balközép
Szlovákia	Smer/Írány	2012–2016 2016–2020 2023–	igen igen igen	baloldali
Szlovákia	SNS	2016–2020	nem	szélsőjobb
Szlovákia	OĽaNO	2020–2023	igen	jobboldali
Szlovákia	Sme rodina	2020–2023	nem	jobboldali (szélsőjobb)
Szlovénia	SDS ⁸	2012–2013 2020–2022	igen igen	jobboldali
Szlovénia	N.Si ⁸	2012–2013 2020–2022	nem nem	jobboldali (szélsőjobb)
Szlovénia	Levica	2022–	nem	baloldali

Megjegyzések a következő oldalon.

Az 1. táblázat megjegyzései: a táblázat a 2023-as helyzetet is rögzíti, de a tanulmány további részében csak 2010 és 2022 közötti adatokkal dolgozunk.

¹ 2013 februárjában leköszönt, majd 2014 novemberében újra kormányon (ezek rövidsége miatt a 2013. és 2014. éveket nem tekintjük relevánsnak az elemzésben).

² Egyesült Patriótákként indultak szövetségben, és a 3. Boriszov-kormány tagjai voltak.

³ Az Észt Középpárt populistaként került beazonosításra, de határesetnek minősül. 2016 legvégén kerül hatalomra, 2022 júniusában pedig távozik onnan (a 2016. és 2022. éveket nem tekintjük relevánsnak), 2021 januárjától csak mint koalíciós partner volt jelen a kormányban.

⁴ Az Egyesült Jobboldal részeként került hatalomra. 2015 novemberében vette át a kormányt, így 2015-öt nem tekintjük relevánsnak.

⁵ 2022 áprilisára eljelentéktelenedett (így az az esztendő nem releváns).

⁶ A Munkapárt 2012. decemberben csatlakozik a koalíciós kormányhoz (így a 2012-es esztendő nem releváns).

⁷ Populistaként került beazonosításra, de határesetnek minősül. Victor Ponta a PSD képviseletében 2012 májusában alakított (átmeneti időre) kormányt, majd a 2012. decemberi választásokon meg is erősítette hatalmát egy koalíció részeként (a koalíció összetétele folyamatosan változott). Legutóbb 2021. november végén került vissza a hatalomba a PSD egy nagykoalíció részeként (a 2021-es esztendő nem releváns).

⁸ A 2013-as esztendő nem releváns, mert januárban kikerült a hatalomból.

Forrás: saját szerkesztés *Rooduijn és szerzőtársai* [2023] és a pártok, valamint az egyes országok választási eredményeit közlő weblapjainak felhasználásával.

A vizsgálatba vont 11 kelet-közép-európai tagország 2010 és 2022 között összesen 75 olyan évet/epizódot produkált, amelyben a végrehajtó hatalomban legalább egy populista párt helyet kapott (és ott az adott naptári évnek legalább a felét kormányon töltötte). Így az összes, vagyis $11 \times 13 = 143$ epizód több mint felében (52,4 százalék) volt populista párt kormányon az adott időszakban. Egy-egy új tagállamban átlagosan 6,8 évnyi hosszúságban voltak jelen populista pártok a hatalomban – a két szélső érték Magyarország a maximális(an elérhető) 13, illetve Horvátország alig 2 esztendővel (lásd még a *Függelék F1. táblázatát*). A 75 epizódból 65 esetben a kormányt egymagában vagy a nagyobb koalíciós félként (amely egyben a kormányfőt is adta) képviselte a populista erő. Ott, ahol nem adott kormányfőt a populista párt, szerepük legtöbbször szintén meghatározónak bizonyult. A litván Munkapárt például a legtöbb szavazatot kapta ugyan 2012-ben, de kormányfőt nem jelölhetett. A cseh ANO 2011 csak néhány százalékponttal maradt le az elsősegről 2013-ban, és Andrej Babiš személyében miniszterelnök-helyettest és pénzügyminiszert adott a koalíciónak. A horvát Most/Híd szerepe pedig jóval túlmutatott tényleges koalíciós súlyán.¹²

A legtöbb országban ugyanaz a populista erő volt hatalomban a különböző politikai ciklusokban, lásd különösen Bulgária, Csehország, Magyarország, Lengyelország vagy Szlovénia. Más esetekben, így elsősorban Szlovákiában, két különböző populista erő is képes volt kormányt alakítani. Románia pedig annyiban egyedi, hogy amíg a PSD mint párt állandó szereplő az országban, addig vezetői és a miniszterelnökök gyakran váltották egymást.

¹² E koalíciós kormányok gazdasági tevékenységéről lásd *Kutasi-Ivanov* [2024], *Svoboda* [2024], valamint *Endrődi-Kovács* [2024].

Költségvetési fegyelem populista vezetés idején

Miközben a klasszikus gazdasági populizmus fogalma a populista kormányzást egyebek mellett a felelőtlenül túlköltekező és az államadósságot korlátok nélkül felhalmozó költségvetési politikával azonosítja, az Európai Unió tagállamait elvben szigorú költségvetési szabályrendszer köti a stabilitási és növekedési egyezmény, valamint a fiskális paktum formájában.¹³ Amíg Latin-Amerikában a túlzott államháztartási hiány vagy annak monetizálása a populista program részét képezte, addig az Unióban ez nem lehetséges [lásd különösen az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés (EUMSZ) 123. és 126. cikkeit]. Pénzügyi kimentésre is csak szigorú kötelezettségvállalások mellett kerülhet sor (EUMSZ 136. cikk). E szabályok nemcsak az euróövezet tagországait kötik – az új tagállamok közül ideértve Szlovéniát (2007-ben csatlakozott a GMU-hoz), Szlovákiát (2009), Észtországot (2011), Lettországot (2014), Litvániát (2015) és Horvátországot (2023) –, hanem az Unió összes tagországát. A nem GMU-tag Bulgária 1997 óta valutatanácsot működtet, szigorú kereteket állítva a monetáris és a költségvetési politika számára. A balkáni ország 2020 óta tagja az ERM2-nek és a bankunióknak is, és az euróra történő mielőbbi átállást tervezi. A fiskális paktumhoz mint nemzetközi szerződéshez Bulgária mellett Lengyelország, Magyarország és Románia is csatlakozott.¹⁴

A 2. táblázat a populista pártok regnálása alatt mutatott költségvetési teljesítményről tájékoztat. Az adatok az egyes populista pártok részvételével zajlott kormányzás idején mért éves államháztartási teljes és elsődleges egyenlegek, valamint a referenciaként használt uniós (EU27) aggregátum különbségeinek a kormányon töltött évekre számított átlagai (1. és 2. számoszlop).¹⁵ A különbségekből képzett átlagértékek mellett a táblázat megadja az uniós értékekhez viszonyított legszigorúbb és leglazább eltéréseket is, zárójelben a megfigyelés évével (3. és 4. számoszlop), valamint azt, hogy a kormányzás évei alatt miként változott az államadósság-ráta (5. számoszlop).

A 2. táblázat adatai meggyőzően informálnak arról, hogy szemben a gazdasági populizmus klasszikus fogalmára alapozott várakozásokkal, az Európai Unió új tagállamaiban a populista kormányok idején nem volt sem jobb, sem rosszabb az államháztartási fegyelem, mint az Unió egészében (a teljes időszakra a differencia +0,18 százalékpont volt a kelet-közép-európai populista országok javára). Az egyes populista kormányok között azonban jelentős eltérések mutatkoztak a költségvetési politika szigorát illetően. Néhányan kifejezetten restriktív költségvetési politikát valósítottak meg. 2009 és 2021 között a bulgáriai GERB éves szinten 2,03 százalékponttal teljesített az EU-hiány átlaga felett ($p = 0,000068$), míg a teljes (vagyis a populistákat

¹³ Ezekről magyarul részletesen mások mellett lásd *Benczes* [2020], *Csaba* [2019], *Halmi* [2020], *Jankovics* [2021], *Losoncz* [2014], *Pelle-Végh* [2019]. Ugyan a koronavírus-járvány, illetve az energiaválság következtében az Európai Bizottság lényegileg felfüggesztette a szankcionálást 2020-tól, ám az általunk vizsgált 2010-es években a költségvetési szabályrendszer hatékony eszköze volt a költségvetési fegyelem fenntartásának az Unióban.

¹⁴ Részleteiben lásd *Arató és szerzőtársai* [2021], [2024].

¹⁵ Az EU27 egy olyan aggregált érték, amely úgy tekint az Európai Unióra, mintha az egyetlen entitás (ha tetszik, állam) lenne. Vagyis az EU27 az egyes tagállamok méretével – jelen esetben a költségvetésük méretével – súlyozott átlag. Hasonlóan az Európai Bizottság gyakorlatához, tanulmányunkban ezt az EU27 aggregátumot használjuk referenciapontként, ezt tekintjük „uniós átlag értéknek”.

2. táblázat

Az államháztartás helyzete populista kormányok alatt Kelet-Közép-Európában

Ország	Államháztartási egyenleg ^a	Elsődleges egyenleg ^a	Legszigorúbb epizód ^b	Leglazább epizód ^b	Államadósság változása ^c
Bulgária	+2,03*** (0,000068)	+0,68** (0,0467)	+2,91 (2012)	+0,08 (2015)	+2,92 (2008–2012) –3,06 (2013–2021)
Csehország	+1,09*** (0,0097)	+0,14 (0,6242)	+2,36 (2017)	–0,38 (2021)	–2,40
Észtország	+0,86 (0,1108)	–0,67 (0,2551)	+2,28 (2021)	–0,17 (2018)	+7,76
Horvátország ^d	+0,89 (0,3450)	+1,80 (0,1411)	+1,42 (2017)	+0,35 (2016)	–6,77
Lengyelország	+0,11 (0,8303)	–0,10 (0,8398)	+2,90 (2021)	–1,02 (2016)	–1,75
Lettország	–0,06 (0,9678)	–0,90 (0,5862)	+2,32 (2020)	–2,45 (2021)	+7,42
Litvánia	+1,43** (0,0202)	+0,64 (0,1632)	+1,94 (2014)	+0,51 (2013)	+0,02
Magyarország	–0,72* (0,0824)	+0,44 (0,3508)	+1,60 (2010)	–2,85 (2022)	–4,51
Románia	–0,94 (0,2424)	–1,51* (0,0662)	+1,40 (2015)	–3,89 (2019)	+5,37 (2011–2015) –2,78 (2016–2019)
Szlovákia	–0,16 (0,5680)	–0,65** (0,0468)	+1,70 (2022)	–1,20 (2016)	+6,25 ^e (2011–2020) +9,76 ^f (2020–2022)
Szlovénia	–0,17 (0,6029)	–0,50 (0,1729)	+0,39 (2022)	–0,95 (2020)	+7,10 (2011–2012) +7,12 ^g (2019–2022)
KKE11	+0,18* (0,0947)	–0,38** (0,0115)			

^a Az egyes hatalomban töltött évek egyenlegeinek (GDP-ben mérve) és az EU27-re számított uniós egyenlegértékek (GDP-ben mérve) differenciáinak átlaga, alatta zárójelben a *p*-értékek. *Pluszértékek*: az adott kormány összességében az EU27 hiányátlagához képest szigorú(bb) költségvetési politikát vitt, *minuszértékek*: lazább fiskális politikát vitt.

^b Annak az évnek a különbségadata, amikor az adott kormány az uniós átlaghoz képest a legszigorúbb, illetve leglazább teljesítményt produkálta az államháztartás teljes egyenlegében; zárójelben az év, amelyben az adott értéket mérték.

^c A GDP százalékában; a hivatalba lépés előtti esztendő és a leköszönés éve államadósságrátaik különbségei.

^d A szignifikancia hiányát a magyarázza, hogy csak két évben volt kormányon a populista erő, nagy szórásérték mellett.

^e Smer.

^f OLaNO, a megugrás a koronavírus-járvány miatt.

^g Koronavírus-járvány évei.

*** 1 százalékos, ** 5 százalékos, * 10 százalékos szinten szignifikáns.

Forrás: saját számítások Ameco adatbázis alapján.

és nem populistákat magában foglaló) KKE11- (súlyozatlan) átlagot 1,85 százalékponttal múlta felül. A szigor a kamatfizetési kötelezettségek nélkül számított elsődleges egyenleg többlete is megfelelően illusztrálja. Hangsúlyozni kell azonban, hogy a valutatanács 1997. évi bevezetése óta Bulgária majdnem minden egyes esztendőben szigorúbb fiskális politikát vitt, mint akár az Unió, akár a kelet-közép-európai régió. 2014 volt a kivétel, amikor a bolgár bankrendszer közel került a teljes összeomláshoz, és akkor a bankkonszolidáció 10 százalékponttal emelte a bolgár államadósság-rátát. Abban az évben nem is a GERB kormányzott, 2013 elején ugyanis a szegénység, valamint a megszorítások miatt kiobbant országos tiltakozások következményeként a Boyko Boriszov vezette kormány távozni kényszerült a hatalomból, és csak 2014 késő ősztén tért vissza, folytatva a kiegyensúlyozott költségvetést megcélzó gazdaságpolitikát.

De az uniós átlagértékhez képest szigorú(bb)nak volt mondható Csehország és Litvánia is a populisták alatt, ahol a differencia szignifikánsan különbözött nullától. Ezekben az országokban az államadósság-állomány is mérséklődött. Csehországban az ANO 2013-tól még csak junior koalíciós partnerként vett részt a kormányban. Andrej Babiš pénzügyminiszterként elődjeihez képest jelentős megszorításokat hajtott végre, amivel az államháztartás egyenlege a korábbi, akár 3 százalékot is meghaladó deficitértékről jelentősen mérséklődött, 2016-ra pedig már többletet mutatott. 2017-től már miniszterelnökként vállalta a relatív szigor. Észtországban ugyan nem volt szignifikáns a különbség, de így is kifejezetten szigorú költségvetési politikát vittek a populisták. A vizsgált öt esztendő során csak egyetlen alkalommal teljesített a balti ország az uniós átlag alatt, és akkor is csupán fél százalékponttal. Horvátország esete annyiban különleges, hogy ott a kisebb (populista) koalíciós partner kényszerítette rá a vezető kormánypártot, az 1990-ben Franjo Tudjman által alapított HDZ-t (amely nacionalizmusa mellett korrupciós ügyeiről vált hírhedtté) a szigorú költségvetési politika vitelére (*Endrődi-Kovács* [2024]). Litvániában pedig az a nem szokványos helyzet állt elő, hogy egy magát kifejezetten baloldaliként azonosító, inkluzív populista párt, a litván Munkapárt részvétele mellett valósulhatott meg költségvetési szigor (*Kutasi* [2018]).

A középmezőnyben Lengyelország, Lettország, Szlovákia és Szlovénia található, amelyek nem különböztek érdemben az uniós trendektől. Az adósságállományok ugyan jobbra nőttek ebben a csoportban, ám a növekedés jelentős részben a koronavírus-járvány idejére volt tehető, ami az Európai Unió más országait sem kímélte, így ezek az emelkedések is belesimultak az uniós trendekbe. Különbő korrupciós botrányok (a szlovén miniszterelnök, Janez Janša letartóztatása és börtönbüntetése 2013-ban) és egyéb politikai válságok (mint a szlovák oknyomozó újságíró, Ján Kuciak és menyasszonya meggyilkolása 2018-ban vagy a Lengyelország ellen indított uniós jogállamisági mechanizmus) nehezítették ezen országok működését, de a költségvetési fegyelem fenntartása mindvégig prioritás maradt a populista vezetők számára.¹⁶

A költségvetési lazítás csupán két populista kormányra volt jellemző a 11 ország közül, és az sem a teljes vizsgált időszakra volt érvényes. A román PSD a vizsgált nyolc év alatt átlagosan 0,94 százalékponttal teljesített az uniós átlagérték alatt, de az igazán laza,

¹⁶ Szlovákiában és Szlovéniában is olyan választási évek eredményei rontják az összképet, amelyekben a Smer/Irány, illetve az SPD átvette a vezetést elődjétől.

már-már a latin-amerikai fegyelmezetlenséget megidéző költségvetési hiányt 2017 és 2019 között, majd 2022-ben produkálta, amikor közel 3 százalékponttal teljesített rosszszabaddal az uniós hiány átlagánál. A 2017 és 2019 közötti, kiugróan rossz költségvetési teljesítmény annak tükrében szemet szűrő, hogy a nemzetközi környezet támogató volt, és Románia maga is kimagasló gazdasági növekedést ért el: 7,1 százalék (2017), 4,4 százalék (2018), majd 4,1 százalék (2019). A román eset azért is állhat a legközelebb a makrogazdasági populizmus klasszikus értelmezéséhez, mert a 2010-es években (vagyis a koronavírus-járvány *előtt*) a vizsgált populista kormányok közül egyedül Romániában fordult a folyó fizetési mérleg egyenlege negatívba úgy, hogy 2016-ban még 1,8 százalék többletet, majd 2019-ben már 3,9 százalékos hiányt mutatott a külső mérleg.

A másik „lazító” Magyarország volt, ám az egyes Orbán-kormányok eltérő szintű költségvetési fegyelmet produkáltak. Az európai adósságválság éveire esett Orbán Viktor 2. kormányzása (2010–2014), amelyet az uniós átlaghoz képest szigorúbb (+0,61) költségvetési politikával teljesített – olyannyira, hogy 2013-ban Magyarország kikerült a túlzottdeficit-eljárás alól. 2014-től a költségvetési fegyelemben lassú, de biztos erózió mutatkozott. A 3. Orbán-kormány alatt még csak 0,94 százalékponttal, míg a 2021–2022. évi választási költségvetést is magában foglaló 4. ciklus alatt már közel 1,94 százalékponttal volt magasabb a költségvetési hiány, mint az EU27-átlag (a KKE11-átlaghoz képest 2,21 százalékpont volt a differencia). A nagyságrendeket tekintve 2017 tekinthető a fordulat évének, amikor a magyar államháztartás hiánya 1,60, illetve 2,08 százalékponttal múlta felül az uniós, illetve a régiós átlagot. A magyar kormány tehát már jóval a koronavírus-járvány *előtt* lazított nemcsak önmagához képest, hanem a többi uniós tagországhoz képest is. Magyarország fiskális teljesítménye – hasonlóan Romániához – 2017-től nem a régió más populista rezsimjeivel sorolódott egy csoportba, hanem olyan baloldali populista országokkal, mint Spanyolország vagy Olaszország (utóbbiak az érintett időszakban az uniós átlagnál 1,5–2,5 százalékponttal produkáltak magasabb államháztartási hiányt).¹⁷

A régió populista kormányainak kiállását a fegyelmeztet költségvetési politika mellett az is alátámasztja, hogy ezen kormányok regnálása alatt nem volt jellemző, hogy a Bizottság ajánlására a Tanács túlzottdeficit-eljárást indított volna az érintettekkel szemben. Bulgária ugyan 2010-ben kénytelen volt szembenézni az eljárással, de ezzel nem volt egyedül a pénzügyi és gazdasági válság idején. Ugyanaz a Boriszov-kormány két évvel később már azzal büszkélkedhetett, hogy megszűnt országa ellen az eljárás. Magyarország a csatlakozás évétől indulóan közel egy évtizeden át ült az Unió szegyenpadján, aminek elhagyására 2013-ban kerülhetett sor. Hasonlóan, (részbeni) populista vezetés alatt került ki Csehország, Horvátország, Litvánia és Szlovákia is a túlzottdeficit-eljárás alól. Az egyetlen kivételt a 2024 első félévében is

¹⁷ A koronavírus-járványtól indulóan Magyarország több mint 2 százalékponttal múlta felül az uniós átlagot. A csúcspont (ha az EU27-hez képest tekintjük) a 2022-es választási év volt, amikor is az Orbán-kormány 2,9 százalékponttal nagyobb hiányt produkált, mint az uniós átlag. A 2020-, 2021-, 2022-es évek megítélése annyiban összetett természetesen, hogy ott a koronavírus-járvány kirobbanása és kezelése, illetve gazdasági hatásai, valamint az orosz agresszió és az energiaválság, továbbá a 2022-es választási év önmagukban is kielégítően magyarázhatják a túlzott mértékű (tehát az uniós átlagot is meghaladó) hiányt, függetlenül attól, hogy a kormányzó erő populistaként van-e számon tartva.

túlzottdeficit-eljárás alatt álló Románia jelentette, ahol 2020 tavaszán a korábbi PSD-kormány túlköltései miatt indította meg az Unió az eljárást (3. táblázat).

3. táblázat

Túlzottdeficit-eljárások 2010-től

	Bevezetés	Kivezetés
Bulgária	2010. július	2012. június
Csehország	2009. december	2014. június
Észtország	–	–
Horvátország	2014. január	2017. június
Lengyelország	2009. július	2015. június
Lettország	2009. július	2013. június
Litvánia	2009. július	2013. június
Magyarország	2004. július	2013. június
Románia	2020. március*	
Szlovákia	2009. december	2014. június
Szlovénia	2009. december	2016. június

Megjegyzés: dőlttel azok a dátumok, amikor populista kormánya volt az adott országnak.

* Már nem volt hatalomban a PSD, de az eljárást a populista kormány tevékenysége miatt indította meg a Tanács.

Forrás: saját gyűjtés a Tanács döntései alapján (https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-and-fiscal-governance/stability-and-growth-pact/corrective-arm-excessive-deficit-procedure/excessive-deficit-procedures-overview_en).

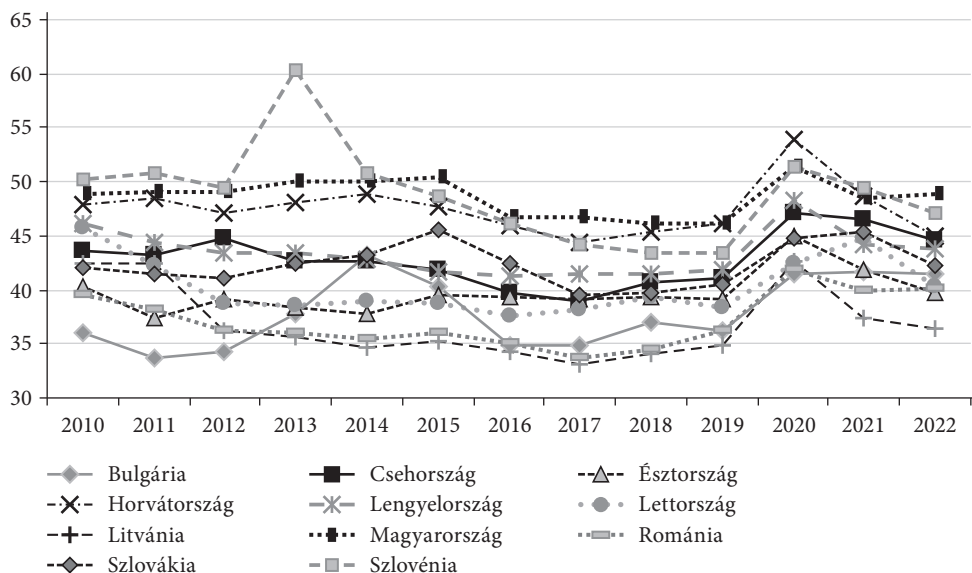
Mire (nem) költenek a populisták?

Az államháztartás pozíciójának (egyensúlyának) vizsgálata mellett a tanulmány másik kiemelt célja a populista kormányok költési preferenciáinak, az abban megmutatkozó hasonlóságoknak és eltéréseknek a feltárása. A vizsgált 11 új tagállam teljes kiadásai éves szinten a GDP 42,3 százalékát tették ki (éves súlyozatlan átlag) 2010 és 2022 között úgy, hogy egyik oldalon a két kelet-balkáni és a három baltikumai ország található (40 százalékos vagy az alatti értékekkel), míg a másik oldalon a régiós „nagyok”, Horvátország, Magyarország és Szlovénia szerepeltek (47–49 százalék). A középmezőnyben (40–45 százalék) három visegrádi ország, Csehország, Lengyelország és Szlovákia található. Ezek az arányok attól függetlenül is jellemezték a kelet-közép-európai országokat, hogy populista vagy nem populista párt volt hatalmon a vizsgált időszakban.¹⁸ Kelet-Közép-Európa 11 tagállamáról országbontásos adatokat az 1. ábra közöl.

¹⁸ A populista kormányok alatti államméret [42,0 százalék ($p = 0,5463$)] nem különbözött érdemben a régiós átlagtól. De a régiós populista kormányok *versus* nem populista kormányok összevetésében is csak a koronavírus-járvány utáni 2021-ben és 2022-ben volt szignifikáns a különbség az előbbiektől javára, különösen Magyarország és Szlovénia miatt.

1. ábra

Államháztartási teljes kiadások a GDP százalékában Kelet-Közép-Európában, 2010–2022

Forrás: saját szerkesztés az Eurostat adatai alapján.

Az 1. ábra adatai jól mutatják, hogy Kelet-Közép-Európa államai (jóval) kevesebbet költenek, mint az Európai Unió régi tagállamai – utóbbiak mindegyike (az egyetlen Írország kivételével) 40 százalék feletti átlagértéket produkált. A különbség különösen az északi jóléti államokkal, valamint Franciaországgal, Ausztriával és Belgiummal, illetve az államadósság-válság által leginkább sújtott Olaszországgal és Görögországgal szemben látványos, amelyekben a teljes kiadások rendre 50 százalék felett alakultak.¹⁹

A régi és az új tagállamok közötti jelentős államméretbeli differencia okán az államháztartás kiadási oldalát az alábbiakban úgy vizsgáljuk, hogy az adott kiadási főcsoport értékét a teljes kiadások arányában adjuk meg (nem pedig GDP-arányosan), mivel a cél annak megvilágítása, hogy *adott* erőforráskészletből mire allokált (és mire nem) az érintett populista kormány.

Közszolgáltatások, védelem és közrend

Az Európai Unió kormányai minden tizedik eurócentet az általános közszolgáltatásokra költötték 2010 és 2022 között. Az uniós 9,8 százalékos átlag (a teljes kiadásokhoz viszonyítva) azonban elfedi, hogy az új tagállamok jó két százalékponttal többet költöttek erre a funkcióra (11,9 százalék) úgy, hogy 2011 és 2018 között az eltérés szignifikánsnak is bizonyult. De még a kelet-közép-európai régió belül is voltak törésvonalak, merthogy a populista kormányok költségei átlagosan 1 százalékponttal

¹⁹ Az EU27 súlyozatlan átlaga 45,7 százalék, míg a súlyozott átlaga 49,0 százalék volt.

haladták meg a nem populisták erők költségeit [számokkal: 12,4 százalék *versus* 11,3 százalék ($p = 0,0074$)]. A 11 új tagállam közül Magyarország rendkívüli mértékben „kilógott” a mintából felfelé: a 2010-es évek elején 5–10 százalékponttal vert rá a régió más országaira. A Fidesz–KDNP-kormány a 2013. évi csúcs után, amikor a teljes kiadások ötöde (20,3 százalék) ment az általános közszolgáltatások finanszírozására, 2022-ben már csak 16,8 százalékban kötötte le a forrásokat erre a funkcióra. Az általános közszolgáltatásokon belül a magyar kormány két alterületen költött szignifikánsan többet, mint a vonatkoztatási pontként használt KKE11-átlag 2010 és 2022 között. A végrehajtó és törvényhozó szervek, pénzügyi és költségvetési ügyek, külügyek (COFOG 01.1) esetében a Fidesz–KDNP 1,96 százalékponttal ($p = 0,00012$) költött a KKE11-átlag fölött. Az államadóssággal kapcsolatos tranzakciók (COFOG 01.7) területén szintén szignifikáns különbség mutatkozott: Magyarország az adósságfinanszírozás tekintetében a teljes kiadásokból 3,06 százalékponttal ($p = 0,00025$) kényszerült többet költeni, mint régiós társai.

Lengyelországban a GDP-arányos teljes kiadások 2010-től folyamatosan mérséklődtek Donald Tusk liberális-konzervatív kormánya alatt, hogy 2015-ben, a választások évében már csak 41,7 százalékot érjenek el. A populisták a koronavírus-járvány kirobbanásig mindvégig 42 százalék alatt tartották az arányt. Tették ezt úgy, hogy közben az általános közszolgáltatásokra szignifikánsan kevesebbet költött a PiS, mint Tuskék [10,2 százalék *versus* 12,6 százalék ($p = 0,00041$)]. Mint később megmutatjuk, Kaczyńskiék a szociális védelem növelésére fordították a megtakarításokat. Szlovéniában és Lettországon több mint két százalékponttal mérséklődött az általános közszolgáltatások aránya a populisták alatt.

A régiós védelmi kiadások a teljes kiadásokhoz viszonyítva látszólag kevésbé fontos tételnek minősülnek (3,2 százalék), ám az uniós átlaghoz képest (2,5 százalék) már jelentős a különbség, amely 2018-tól indulóan ráadásul szignifikáns is volt. A kelet-közép-európai régió populisták kormányai összességében kisebb arányban költöttek védelemre, mint a nem populisták erők [3,0 százalék *versus* 3,3 százalék ($p = 0,1899$)], ám az eltérés ezúttal sem volt szignifikáns. Ez volt az az állami funkció (és szektor), ahol a kiadásokat úgy tudták a populisták vezetőik leépíteni még az európai adósságválságot követő években, hogy az a legkisebb társadalmi ellenállással járjon – ez elsősorban Magyarországra volt jellemző, ahol 2014-re a kiadások 1,2 százaléka szorította vissza az Orbán-kormány a védelmi kiadásokat.²⁰ Érdekes, hogy Magyarország a közrend és közbiztonság területén is jelentősen alulmúlta a régiós társakat (4,16 százalék *versus* 4,91 százalék). Csehország, Litvánia és Szlovénia populisták kormányai szintén szignifikánsan a KKE11-átlag alatt költöttek közrendre (ideértve az igazságügyet is).

A másik oldalon Litvániában és Lettországon a 2010-es évek közepén/végén akkor indultak látványos növekedésnek a védelmi kiadások, amikor populisták erők is helyet kaptak a végrehajtó hatalomban. E növekedést azonban vélhetően nem önmagában a populisták hatalomra kerülése magyarázta, hanem az a tény, hogy a balti államok

²⁰ Hogy azután 2017-től viszont már 2 százalék felett költsön rá, 2022-ben pedig elérte a régiós átlagot, és 2,9 százalékon állt.

keleti szomszédja, Oroszország háborút indított Ukrajna ellen, amelynek első lépése a Krím 2014-es megszállása volt. Ezt látszik alátámasztani az is, hogy a viszonylag magas kiadási arányt a populisták kikerülése után is tartották a balti államok, 2022-ben például már 5 százalék felett költöttek honvédelemre.²¹ Bulgária és Románia populistái pedig a közrendre és a közbiztonságra költöttek többet, mint régiós társaik.

A gazdaság finanszírozása

A régió uniós tagállamainak többsége jelentős mértékű konvergenciát mutatott fel a csatlakozás óta eltelt időszakban. Mind az egymás közötti, mind pedig az uniós átlag és az egyes tagországok közötti szakadékot sikerült szűkíteni (*Kerényi-Lakócai* [2024]).²² 2010-ben a 11 új tagállam az EU27-ek fejlettségi szintjének kétharmadát közelítette alulról (64,5 százalék), míg 2022-ben már 78,3 százalékon álltak (egy főre jutó GDP, PPP alapján). A robusztus gazdasági teljesítményt a kormányok igyekeztek kiszolgálni, amit egyebek mellett az is igazol, hogy a gazdasági jellegű állami kiadások területén a régiós tagállamok jócskán felülmúlták az uniós átlagot, mintegy 40 százalékkal költve többet a gazdaság állami finanszírozására [14,4 százalék a teljes kiadások arányában, szemben az uniós 10,1 százalékkal ($p = 0,00006$)]. A különbség a vizsgált időszak egészében szignifikáns volt. A populista kormányok költésaránya (14,5 százalék) ugyanakkor nem tért el érdemi módon a populista pártok részvétele nélkül mért évek átlagaitól [14,3 százalék ($p = 0,6800$)], meglepő módon tehát érdemi régiós különbség a két csoport között – a minta egészét tekintve – a gazdasági ügyek területén nem volt kimutatható.

Az átlagérték(ek) ugyanakkor ez esetben is elfedi(k) az új tagállamok közötti különbségeket. Sőt e terület jellemzője, hogy kifejezetten erős szórást mutatott a teljesítmény. Csehország, Horvátország, Lettország, Magyarország és Románia voltak azok az országok, amelyek a régiós átlagtól szignifikánsan eltértek felfelé – ám ez, ahogyan azt korábban jeleztük, nem szükségszerűen a populista kormányok aktivizmusának volt köszönhető.²³ A másik oldalon Észtország, Lengyelország, Litvánia és Szlovákia esetében szignifikáns negatív irányú eltérés mutatkozott.

Magyarországon a 2010-et megelőző két politikai ciklusban 12,2 százalék volt az átlagérték, ez állt szemben a 2., a 3. és a 4. Orbán-kormány 16,8 százalékos átlagával ($p = 0,00003$). A Fidesz-KDNP-kormány különösen a szállítás területén haladta meg az uniós költségeket.²⁴ Romániában a viszonylag magas átlagérték ellenére nem bontakozott ki egyértelmű trend. Általánosságban a populista és a nem

²¹ Oroszország Ukrajna elleni háborújának az európai államokra gyakorolt fiskális politikai hatásairól lásd *Kutasi és szerzőtársai* [2024].

²² Az egyes tagállamokon belül azonban sokkal kevésbé vagy egyáltalán nem mérséklődtek az egyenlőtlenségek (*Kollárik* [2020]).

²³ Bulgária is képes volt a régiós átlag felett teljesíteni néhány esztendőben (különösen a 2018 és 2020 közötti időszakban), de összességében nem volt szignifikáns az eltérés. *Voszka* [2018] bemutatja, hogy 2008 után szerte Európában az állami aktivizmus a válságrendezés szerves része volt, ám az egyes gyakorlatok és a beavatkozások mélysége eltért egymástól.

²⁴ Továbbá 2022-ben az üzemanyag és az energia területein.

populista kormányzasi évek azonos preferenciákat mutattak. A 2010-es évek első felében előbb még belesimult a populista párt költekezése a korábbi évek trendjeibe, hogy azután a PSD látványosan visszafogja gazdasági jellegű kiadásait a 2016 és 2019 közötti időszakban, ezzel az évtized legalacsonyabb értékeit produkálva (13,1 százalék). Mindez azért különösen meglepő, mert ez volt egyben az az időszak is, amikor a költségvetés hiánya amúgy drámai mértékben megnőtt Romániában. Horvátország is a régiós átlag fölött költött 2010 és 2022 között, de amikor a populista Most/Híd két esztendőre kormányra került, akkor a gazdasági ügyekre fordított kiadások mélypontra estek (13,2 százalék). Bulgáriában és Lettországbán is hasonló kép bontakozott ki: a viszonylag magas átlagérték ellenére a populisták kevesebbet költöttek, mint nem populista társaik.

Szlovákiában ugyan összességében elmaradt a gazdaság állam által történő finanszírozása az uniós átlagtól, de a populista kormányok rendre nagyobb jelentőséget tulajdonítottak e területnek, mint a korábbi liberális konzervatív alakulatok (13,5 százalék *versus* 11,6 százalék). Amikor Robert Fico 2012-ben átvette a hatalmat, az első két esztendőben még a korábbi évekkel azonos szinten tartotta a gazdasági jellegű kiadásokat (11-12 százalék), de 2014-ben előbb 14,1 százalék, majd 2015-ben már 17 százalék volt az arány, és azután sem mérséklődött 13 százalék alá. A 2018-ban a kormányfői székbe kerülő Pellegrini (szintén Smer/Írány) ugyan valamelyest mérsékelte a gazdasági kiadásokat, de a 2020-ban választásokat nyerő (szintén) populista OĽaNO (élén Igor Matoviccsal) már (újra) a 15 százalékot közelítette. Szlovéniában a Janez Janša 2020-as visszatérése előtti években épp csak meghaladta a 10 százalékot az arány, hogy azután átlagosan 14 százalékot érjen el – ám még ezzel is bőven a régiós átlag alatt maradva. Lengyelországban pedig nemhogy a régiós átlagtól maradt el az ország teljesítménye a teljes időszakban, de a populisták a koronavírus-járvány kitöréséig még elődjeiknél is kevésbé preferálták az állami költségeknek ezen területét.

Az emberi tőke állami finanszírozása

Történelmileg a populista kormányok retorikájukban a gazdasági növekedést a modernizáció, a felzárkózás és az egyenlőtlenségek felszámolásának ígéretével igyekeztek támogatni. Az emberitőke-befektetés – elvben – ennek evidens eszköze lehetne. Ám a gazdasági populizmus klasszikus fogalma azt hangsúlyozza, hogy a populista kormányok nem az ilyen távlatos gondolkodást feltételező eszközökkel operálnak, hanem a már rövid távon is gyors eredményt kínáló megoldásokkal, így különösen a reálbérek emelésével, a magánfogyasztás erősítésével és/vagy a hazai árak befagyasztásával (*Dornbusch-Edwards* [1990], *Sachs* [1989]).

Az emberi tőke biztosításának két formáját, az oktatást és az egészségügyet a kormányzati kiadások funkciók szerinti osztályozása két külön főcsoportba sorolja. Az oktatásra a kelet-közép-európai országok jellemzően (és szignifikánsan) többet költöttek a teljes kiadások arányában, mint az EU27-ek: 11,5 százalék *versus* 9,8 százalék ($p = 0,0221$). Ez a különbség azonban eltűnik, ha GDP-arányosan tekintjük azokat: 4,9 százalék *versus* 4,8 százalék ($p = 0,8995$). A KKE11-mintán belül a populista

pártokat magukban foglaló kormányok átlagértéke (10,9 százalék) rendre a nem populista átlag alatt maradt (12,2 százalék) – kivéve a 2020-as és 2021-es éveket. Az eltérés 2010 és 2012, valamint 2014 és 2017 között, továbbá 2022-ben szignifikáns volt, vagyis ezekben az években szignifikánsan kevesebbet költöttek az oktatásra, mint nem populista társaik ($p = 0,0001$). Ezen általános trend alól kivételt képeztek a balti államok, amelyekben 2010 és 2022 között a költségvetés teljes kiadásaiból 14-15 százalék ment oktatásfinanszírozásra. Ez egyben azt is mutatja, hogy a Baltikumban a populisták és nem populisták egyként prioritásként kezelték az emberi tőke állami finanszírozását. Sőt Litvániában a populisták kormányra kerülésének négyéves időszaka alatt az átlagos oktatási kiadások szignifikánsan magasabbak voltak, mint a nem populista kormányok alatt ($p = 0,0056$).

A legszerényebb arányban Románia (8,8 százalék) támogatta az oktatást, messze elmaradva a többiektől, bár az oktatás alulfinanszírozottsága nem róható fel kizárólagosan a populistáknak. A régiós átlagot Magyarország (10,3 százalék), Szlovákia (9,9 százalék) és Bulgária (9,8 százalék) is egy százalékpontonál nagyobb mértékben múlta alul (p -értékek rendre: 0,0740, 0,0240 és 0,0217). A hosszabb időszakon át regnáló populista kormányokat tekintve a lengyel eset annyiban mindenképpen érdekes, hogy Kaczyńskiék hatalomra jutása előtt átlagosan a kiadások 12,4 százaléka jutott oktatásra, míg 2016-tól csak 11,3 százalék, ami azonban még így is összhangban volt az átlagos régiós költéssel [az eltérés szignifikáns volt a két kormányzati periódus között ($p = 0,0001$)].

Az emberi tőke másik dimenziójában, az egészségügyi ellátásokban előbbivel éppen ellentétes irányú folyamatok bontakoztak ki. Kelet-Közép-Európa országai a teljes kiadások arányában körülbelül másfél százalékponttal maradtak el az uniós átlagtól (13,5 százalék *versus* 14,8 százalék), aminek köszönhetően 2013-ban és 2014-ben költséik szignifikánsan az uniós átlag alatt maradtak. GDP-arányosan még elszomorítóbb a helyzet, hiszen 5,7 százalék állt szemben 7,3 százalékkal ($p = 0,0021$). Ám a viszonylagos alulfinanszírozottságot nem lehetett a populista kormányok számlájára írni: utóbbiak költségeinek aránya (13,6 százalék) érdemi módon nem tért el a nem populista minta átlagától [13,4 százalék ($p = 0,6717$)].

Ha azonban a populista táboron belül nézzük a teljesítményeket, akkor az oktatáshoz hasonlóan itt is erősen szóródnak a finanszírozási teljesítmények. Magyarország a teljes vizsgált időszakban látványosan – és szignifikánsan ($p = 0,0016$) – kevesebbet költött, mint a többi új tagállam (vagy akár a régió populista kormányai). Magyarországot úgy érte a koronavírus-járvány, hogy 2019-ben még 4 százalékponttal kevesebbet költött egészségügyre, mint a 10 másik új tagállam. 2020-ban az előző évi 9,8 százalékról ugyan 12,4 százalékra ugrott az egészségügyi kiadások aránya a teljes kiadásokon belül, de még ezzel is csak 1,5 százalékpontra szűkült az olló a régiós átlaghoz képest. 2022-ben pedig már újra rekordalacsony szinten, 9,1 százalékon állt az arány. Csak Lettország egészségügyi szektora kényszerült hasonlóan szerény mértékű állami költségvetésből gazdálkodni a 2010-es években, ahol a populisták (koalíciós) kormányba kerülésekor, vagyis 2019-től nőttek ugyan a gyógyászati kiadások, ám ez valószínűleg magának a koronavírus-járványnak volt betudható, nem pedig a populisták hatalomra kerülésének. Románia, amely az oktatás finanszírozásában is sereghajtó volt, az

egészségügyi szektorra is kevesebbet fordított, mint a régió más országai. Ám szemben az oktatással vagy különösen a gazdasági ügyekkel, a szociáldemokraták 2017-es viselkedésének egyik relatív nyertese mégis az egészségügy lett 13 százalékos feletti átlagos részesedéssel (szemben a korábbi évek 10-11 százalékosával).

A másik oldalon a csehek már Babiš előtt is 17 százalékos feletti mértékben juttattak forrásokat az egészség megőrzésére és ápolására, de Babiš színre lépésével ez az arány a teljes kiadásokhoz mérten 18 százalékos fölé kúszott, a 2020-as években pedig stabilan 20 százalékos körül alakult, magasan elszakadva a régiós mezőnytől. Csehországban a populista és nem populista kormányok közötti eltérés szignifikáns volt: előbbiek egyértelműen többet költöttek az egészség megőrzésére és ápolására ($p = 0,0025$). Lengyelország is enyhe emelkedést könyvelhetett el a populista kormányzás éveiben: 2016 előtt még 11 százalékos alatt, míg utána 12 százalékos felett alakult az egészségügy állami finanszírozása (ideértve természetesen a koronavírus-járvány sújtotta időszakot is). Az eltérés ez esetben is szignifikáns volt ($p = 0,00014$).

A szociális védelem finanszírozása

A kelet-közép-európai országok a rendszerváltástól indulóan nemcsak az északi és nyugati magállamokhoz, de még néhány déli államhoz képest is (jóval) szerényebb jóléti államot működtettek. A populizmus definíciója alapján azt várhatnánk, hogy a „tisztá” emberek érdekében fellépő populista kormányok érdemi módon alkalmazkodik és használják az olyan szociális juttatásokat, mint a nyugdíj, családi kedvezmények, munkanélküli-segély stb. a saját választói bázis erősítésére. A kép azonban ezúttal is vegyes.

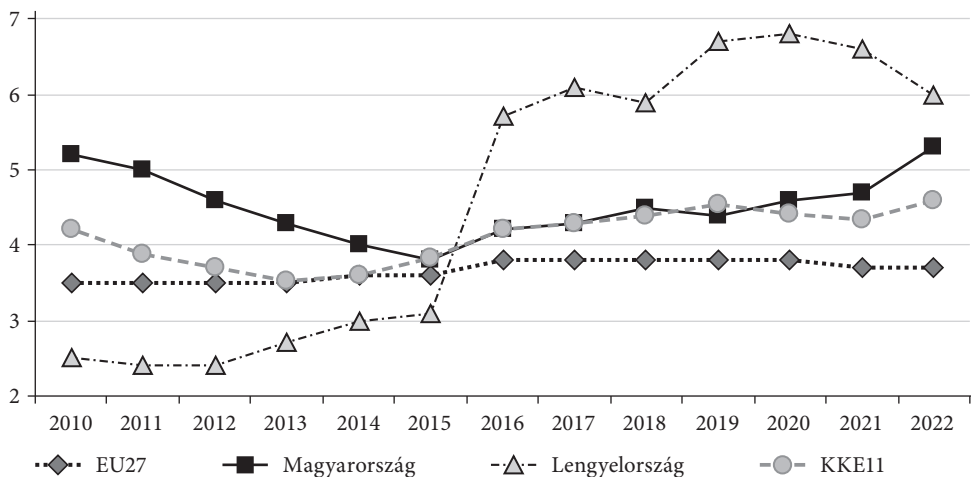
Hasonlóan több más területhez, a lényegi különbség ebben az esetben sem a régió populista és nem populista kormányai között mutatható ki, hanem az Unió régi és új tagállamai között. A szociális védelemre fordított kiadások aránya a teljes kiadásokhoz viszonyítva ugyanis az Európai Unióban átlagosan 40,5 százalékos volt, miközben a 11 kelet-közép-európai tagállamban ez az érték mindössze 33,5 százalékos körül alakult ($p = 0,00001$), függetlenül attól, hogy populista vagy nem populista kormány volt hatalmon ($p = 0,9503$). Meglepő módon még abban a Bulgáriában sem élt a Boriszov vezette GERB a szociális kiadások érdemi emelésének lehetőségével, ahol az Európai Unió országai közül egyébként a legmagasabb a jövedelemegyenlőtlenség (a Gini-index értéke 38,4 volt 2022-ben, és a szegények aránya (definíciótól függően) a lakosság 22-24 százalékosát teszi ki. Hasonlóképpen Románia sem növelte a jóléti kiadások arányát, holott a PSD nemcsak erőteljesen rontotta az államháztartási egyenleget, de még jóléti fordulatot is ígért a 2016 és 2019 közötti időszakban (Ban [2024]).

A kelet-közép-európai trendektől két ország tért el jelentősebben. Lengyelországban az amúgy jobboldali PiS nagyon tudatosan építette azt a baloldali populista kormányokra jellemző befogadó (inkluzív) jóléti rendszert, amelyben a kormány leginkább a családokat (függetlenül attól, hogy a szülők munkában állnak-e), továbbá az időseket és a leszakadó régiókban élőket igyekezett támogatni (Gromadzki és

szerezőtársai [2024], Orzechowska-Waclawska [2024]). Szociális védelemre a PiS 2,9 százalékponttal többet költött (átlagosan), mint liberális konzervatív elődje(i). Különösen látványos volt a változás a család- és gyermekvédelem területén (COFOG 10.4). A Kaczyński-érában átlagosan 133 százalékkal fordított többet a kormány e területre, mint Tuskék (2. ábra).²⁵

2. ábra

Az államháztartási kiadások alakulása a szociális védelem „család és gyermekek” alterületén, 2010–2022

Megjegyzés: COFOG 10.4; a teljes kiadások százalékában.

Forrás: Eurostat.

Ezzel ellentétes irányú folyamatok bontakoztak ki Magyarországon. A Fidesz–KDNP vezette kormány a 2010-es években jóléti megszorításokat hajtott végre a kimondott céllal, hogy a jóléti szolgáltatások felől a munka világa felé terelje az egyéneket (Enyedi [2016]). 2010 előtt, a szocialista-liberális kormányzás nyolc éve idején folyamatosan nőtt a szociális védelemre fordított kiadások aránya. 2009-ben tetőzött 35,7 százalékon (a teljes kiadások arányában), amivel Magyarország a régiós átlag felett állt. 2010-től azután fokozatosan mérséklődött az arány, 2022-ben már csak 26,8 százalékot ért el. Alig tucat esztendő alatt tehát a teljes állami kiadások több mint egyharmadáról az egynegyedére zsugorodott a szociális védelem súlya. Hosszú évekig még az a „család és gyermekek” terület is megszenvedte a szigorítást, amely amúgy a kezdetektől a kormányzópárt retorikájának egyik középponti eleme volt, ám igazán csak a 2022-es választási évben nyerte vissza korábbi, azaz 2010 előtti finanszírozási

²⁵ Az Ameco adatbázisban a jóléti juttatásokat két csoportra bontva közli az Európai Bizottság: készpénzben és természetben fizetett juttatások. 2012 és 2015 között a Donald Tusk vezette Polgári Platform e két tételre összesen a GDP 19,5 százalékát költötte éves szinten, amiből a családokra, gyerekekre a teljes torta 7-8 százaléka jutott. Ezzel szemben a PiS már első ciklusa idején a GDP 20,5 százaléka-ra növelte a teljes jóléti kiadások nagyságát, amiből a családok számára átlagosan 13,5 százalék jutott a járvány kitörése előtt, 2020-tól pedig már 15 százalék fölött (!) stabilizálódott ez az arány.

súlyát (2. ábra). A szociális védelemre fordított államháztartási kiadások arányának csökkenését a kormány egyebek mellett a személyi jövedelemadó-terhek mérséklésével, illetve a családoknak juttatott kedvezményes otthonteremtési vagy autótvasárlási támogatásokkal stb. igyekezett ellensúlyozni. Ezek a lépések összességében a populizmus exkluzív formájával rokonítják a magyar esetet, ahol, mint Szikra [2018] bemutatja, nagymértékben erősödött a társadalmi polarizáció.

Szabadidő, kultúra és vallásügyek

A szabadidő, kultúra és vallásügyek területen a régió országai jóval nagyobb aktivitást mutattak, mint az Európai Unió egésze: a teljes kiadások mintegy 3,5 százalékat költötték el, szemben az EU27 2,4 százalékaival ($p = 0,00000002$). Kelet-Közép-Európa populista és nem populista kormányai között nem volt érdemi különbség az átlagos költés nagyságrendjében. Ha azonban az egyes országok szerint vizsgáljuk a nagyságrendeket, akkor Magyarország a maga 5,4 százalékos átlagértékével magasan a mezőny fölé nőtt.²⁶ Már 2010-ben jelezte az Orbán-kormány, hogy ezt a területet kiemelt prioritásként kezeli, 2016-tól indulóan pedig a finanszírozási arány több alkalommal is elérte vagy meghaladta a 7 százalékot. Összehasonlításképpen: a 2000-es évek szocialista-liberális kormányzása alatt az érték gyakorlatilag megegyezett a KKE11 átlagértékével (3,2 százalék volt 2002 és 2009 között). Bod [2024] megfogalmazásában: a költéstöbbletnek identitásképző ereje volt, illetve az ideológiai elköteleződést szolgálta. További érdekesség, hogy 2016-tól kezdődően a kiadási főcsoport mindhárom alcsoportjában – szabadidővel és sporttal kapcsolatos szolgáltatások, kulturális szolgáltatások, illetve vallásügyek és egyéb közösségi szolgáltatások – érdemi megugrás volt kimutatható, jócskán a KKE11-átlag fölötti értékekkel (3. ábra).²⁷

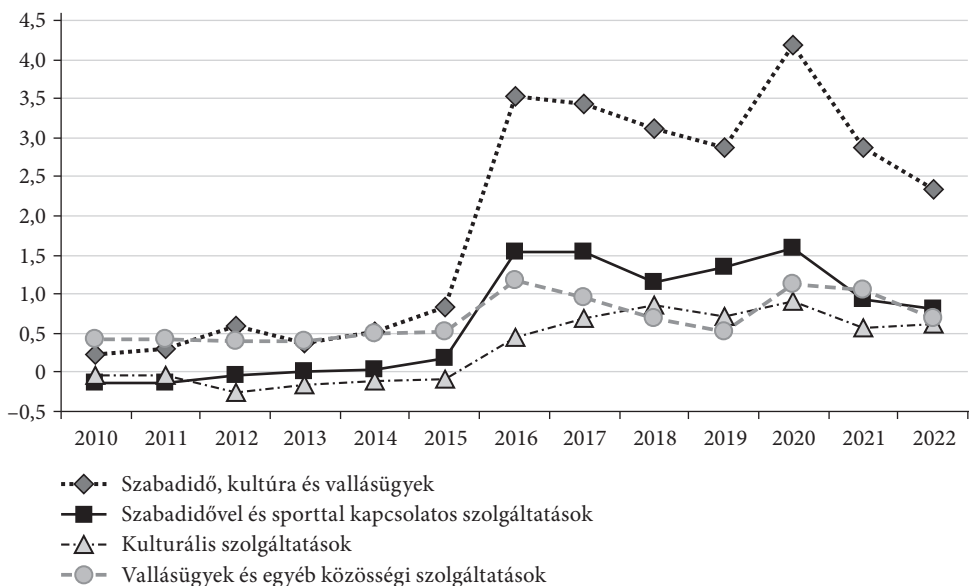
A szabadidővel és sporttal kapcsolatos szolgáltatások alcsoport (08.1) esetében a Fidesz–KDNP-kormányok 2010–2022 között éves átlagban az EU27-érték dupláját költötték, míg a KKE11-átlagértéket 80 százalékkal múlták felül. Az eltérés mindkét referenciacsoporttal szemben 2015-ben vált szignifikánssá, és az is maradt a rendelkezésre álló adatsor végéig. Ilyen kiugróan magas pozitív irányú eltérés ugyan más régiós országban nem volt tapasztalható, ám akadtak említésre méltó esetek. Észtország (a teljes kiadás 1,2 százaléka), Horvátország (1,0 százalék) és Lengyelország (1,0 százalék) is többet költött, mint a KKE11-átlag. Észtországban ráadásul a populista kormány szignifikánsan többet költött a szabadidővel és sporttal kapcsolatos szolgáltatások alcsoport esetében ($p = 0,0001$). Lengyelországot ennek éppen az

²⁶ Közel hasonló nagyságrendben még Észtország finanszírozta a szabadidő, kultúra és vallásügyek területét, a teljes kiadások 5,1 százalékát áldozva rá 2010 és 2022 között. Ám populisták és nem populisták között nem volt kimutatható különbség. Ahol érvényesülni látszott még valamelyest a populista kormányzás hatása, az Románia volt. A PSD-kormányok költségei néhány tized százalékponttal meghaladták a nem populista évek alatti költségek arányait.

²⁷ E költségekről nemcsak rendkívül alapos áttekintést kínál, hanem rendszerszinten is magyarázza azokat Csanádi [2022].

3. ábra

Magyarország és a KKE11-átlag közötti különbség a szabadidő, kultúra és vallásügyek területén, illetve a három alcsoportban, 2010–2022

Megjegyzés: COFOG 08, 08.1, 08.2, 08.4; a pozitív értékek azt jelölik, hogy Magyarország a régiós átlag felett finanszírozta az adott területet.

Forrás: saját szerkesztés az Eurostat adatai alapján.

ellenkezője jellemezte: ott a populisták átlagos költségei a nem populista elődkormányok költségei alatt maradtak, ám az eltérés nem volt szignifikáns ($p = 0,1017$). Szlovákia, Bulgária és Litvánia ugyanakkor szignifikánsan kevesebbet költött, mint a KKE11-átlag (a p -értékek rendre: 0,0017, 0,0101, 0,0171).

A kulturális szolgáltatások alcsoporton (08.2) belül is relatíve nagy szóródás alakult ki. Románia (a teljes kiadásokhoz viszonyítva 1,1 százalék), Bulgária (1,2 százalék) és Szlovákia (1,2 százalék) nagyságrendileg annyit költött, mint az uniós átlag (1,0 százalék). Magyarország az uniós átlag dupláját költötte e célra. Lettország és Észtország 2,5-2,6 százalékot fordított a kultúra finanszírozására 2010 és 2022 között. Csakhogy mindkét balti államban éppen a populisták igyekeztek csökkenteni az alcsoportba sorolt kiadásokat: Lettországban 0,4 százalékponttal ($p = 0,0033$), míg Észtországban 0,3 százalékponttal költöttek átlagosan kevesebbet ($p = 0,0054$), mint a nem populista kormányok. Az elmozdulás feltételezhetően a koronavírus-járványnak volt betudható (hasonló trend volt ugyanis megfigyelhető más régiós tagállamokban is). Meglepő lehet, hogy Lengyelországban a tradicionalistaként azonosított PiS a KKE11-átlag *alatt* költött a kultúrára, és nem is mutatott érdemi eltérést az elődökhöz képest. A lengyel populista kormány kulturális kiadásainak dinamikája sajátos trendet írt le. 2018-ban, két évvel Kaczyńskiék hatalomra kerülése után érte el a csúcspont, 1,9 százalékos értékkel, míg a második ciklus végén már csak 1,3 százalékot tett ki a teljes kiadásokhoz viszonyítva.

A vallásügyek és egyéb szolgáltatások alcsoport (08.4) vizsgálata érdekes képet tár elénk. 2010 és 2022 között a KKE11-átlag mindössze 0,2 százalék volt a teljes kiadásokhoz viszonyítva, ami az uniós átlag közel duplája, viszont az eltérés nem volt szignifikáns ($p = 0,1603$), ami arra vezethető vissza, hogy a KKE11-átlag a kiugró magyar érték miatt erősen torzított volt (ugyanis a magyar érték nélküli régiós átlag mindössze 0,14 százalék volt). A kiadási alcsoportéhoz tartozó magyar érték 0,9 százalékot tett ki 2010 és 2022 között a 13 év átlagában, de például 2016-ban és 2020-ban már az 1,4 százalékot is elérte. Vagyis az Orbán-kormányok nagyjából 4,5–5-ször többet költöttek erre a területre, mint más régiós országok. Ez az eltérés az egész periódusra vonatkozóan szignifikáns maradt ($p = 0,0000$). A régiós országok közül Horvátország (0,34 százalék a teljes kiadásokhoz viszonyítva) és Románia (0,24 százalék a teljes kiadásokhoz képest) költött még a KKE11-átlag felett, ugyanakkor egyik eltérés sem volt szignifikáns. Meglepő lehet, hogy Lengyelországban – Lettországhoz vagy Litvániához hasonlóan – 0,1 százalék alatt maradt az érték, vagyis még az uniós átlagot sem érte el. Valójában e területen a populista és nem populista kormányok közötti eltérések marginálisak voltak a régiós országokban – az egyetlen Magyarország kivételével.

Konklúzió

Tanulmányunkban 11 kelet-közép-európai EU-tagállam populista kormányainak 2010 és 2022 közötti államháztartási politikáját vizsgáltuk. A vizsgálatot az motíválta, hogy a 13 évet felölelő időszakban a régiós populista pártok kimagasló arányban, 52,4 százalékban voltak jelen a végrehajtó hatalomban. A populizmus gazdasági dimenzióit feltáró klasszikus és kortárs irodalom két általános megjegyzését kívántuk tesztelni: 1. a populista hatalomgyakorlás a fiskális fegyelmet erodáló, az államháztartás egyenlegét tartósan rontó következményekkel jár; valamint 2. a kormányra került populista pártok tudatosan használják a jövedelem-újraelosztást az általuk preferált csoportok (a „tisztá” emberek) kedvezményezetti helyzetbe hozására. Az elemzés során a populista pártokból kialakított minta átlagait vetettük egybe a (teljes) kelet-közép-európai (KKE11), illetve az uniós (EU27) mintázatokkal.

Az általunk végzett megfigyelések eredményei alapján általánosságban elmondható, hogy az EU kelet-közép-európai új tagállamaiban – nem függetlenül az uniós tagság tényétől – a populista kormányok nem valósítottak meg fenntarthatatlan költségvetési expanziót. Éves szinten és átlagosan a régió populista kormányai gyakorlatilag ugyanolyan szintű államháztartási fegyelmet mutattak, mint az Unió egésze (a különbség +0,18 százalékpont volt a KKE11 javára). Mindazonáltal az egyes országok szintjén Bulgária, Csehország és Litvánia populista kormányai egyértelműen a (viszonylagos) költségvetési szigor mellett álltak ki, míg Románia a költségvetési lazítást pártolta. Magyarország pedig előbb inkább viszonylag szigorú, majd pedig laza politikát vitt. A fiskális teljesítmények országok közötti (vagy adott országon belül az egyes időszakok közötti) eltérései azt mutatják, hogy a fegyelem (vagy annak hiánya) elsősorban olyan egyéb változók függvénye, mint a gazdasági ciklusok, a politikai gazdasági ciklusok, az alkalmazott monetáris

rezsimek vagy éppen az exogén sokkok kezelésének módjai, amelyekkel ez a cikk nem foglalkoz(hat)ott.

A jövedelmek újraelosztása kérdésében az az általános érvényű eredmény született, hogy az eltérések nem a populista *versus* hagyományos (nem populista) megosztás szerint rajzolódtak ki Kelet-Közép-Európán belül, hanem a régió egésze mutat(ott) eltérő mintázatot az Unió régi tagállamaihoz képest a 2010 és 2022 közötti időszakban. Ez volt a jellemző különösen a közszolgáltatások (+2 százalékpont), a gazdasági ügyek (+4,3), az oktatás (+1,9), a védelem (+0,7) vagy a szabadidő, kultúra és vallás (+1,1) finanszírozásában, ahol a régió államai az uniós átlag felett költöttek. Az egészségügy (-1,3) vagy a szociális védelem (-7,0) területein ugyanakkor jelentősen elmaradtak a régiós állami költségek az uniós átlagtól.

Amikor érdemi különbség mutatkozott populista és nem populista kormányok között a 11 új tagállamon belül, akkor az néhány jól beazonosítható országhoz, illetve epizódhoz volt köthető. Ez a tény pedig már előrevetíti, hogy ha a populista kormányzás jövedelem-újraelosztó hatása nem is feltétlenül mutatkozott meg a minta egészében az egyes kiadási főcsoportokban, ám a populista mintán *belül* már annál inkább érvényesült e hatás. Magyarország, amely a leghosszabb ideig regnáló populista kormányzást folytatott a mintában, élesen elvált a régió többi populista kormányától: jelentősen nagyobb arányú államháztartási kiadást allokált közszolgáltatásokra, gazdasági ügyekre és a szabadidő, kultúra és vallásügyek hármására, miközben relatíve kevesebb közpénzt fordított oktatásra, egészségügyre és szociális védelemre. Szlovákiában és Szlovéniában is erőteljes preferenciaváltást mutattak a populisták, amikor hatalomra kerülésüktől indulóan felvállalták a gazdasági ügyek kiemelt szintű finanszírozását. A balti államok populista erői külső sokk hatására emelték védelmi kiadásait, és tudatosan magasan tartották az oktatási kiadások arányát. Észtország populistái továbbá a szabadidő, kultúra és vallásügyek területén is igyekeztek érvényesíteni költési preferenciáikat. Csehországban a Babiš-kormány az egészségügy finanszírozásában nemcsak elődjét, hanem régiós társait is magasan felülmúlta. Románia és Bulgária a közrend és közbiztonság finanszírozásában teljesítette túl (viszonylagosan) populista társait. Lengyelországban a PiS a szociális védelem és az egészségügy megnövelt finanszírozásával a baloldali populista kormányokra jellemző befogadó (inkluzív) jóléti rendszer irányába mozdult el. Az oktatásban ugyanakkor a Kaczyński-kormány megszorított, ami legalábbis árnyalja a rezsimek családbarát politikáját.

Az államháztartási kiadások funkcionális bontásának vizsgálata elsősorban arra világított rá, hogy nem létezik valamifajta egységes program vagy populista preferencia az állami költsékeknél – legalábbis a kelet-közép-európai populista kormányok esetében. De egyszersmind azt is világossá tette, hogy maguk a populista kormányok aktívan használ(hat)ják az állami kiadásokat saját céljaik elérésére, még ha azok nem is feltétlenül mutatnak egy irányba. Ezek az eredmények indokoltá teszik a további részletes, az egyes tagállamok szintjén végzett mélyelemzéseket, amelyekkel feltárható, hogy mire/kikre, milyen eszközökkel és – legfőképpen – milyen hatásokkal költenek a populista kormányok. Ez annál is inkább indokolt, mert a legfőbb kérdés végeredményben az, hogy hosszú távon milyen következményekkel jár a populista hatalomgyakorlás. E következmények pedig nem feltétlenül olvashatók ki pusztán az államháztartás kiadási

tételeinek áttekintéséből. A kortárs populisták ugyanis nem elsősorban a makrogazdaság területén mutatnak érdemi aktivitást, hanem a mikrogazdasági intervencionizmus fokozásában (*Feldmann–Popa* [2022]) és ekképpen a gazdasági ösztönzőrendszerek – ideértve a tulajdonjogokat is – tudatos átrendezésében (*Benczes* [2022]).

Hivatkozások

- ACEMOGLU, A.–EGOROV, G.–SONIN, K. [2013]: A Political Theory of Populism. *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 128. No. 2. 771–805. o. <https://doi.org/10.1093/qje/qjs077>.
- ÁDÁM ZOLTÁN [2024]: Mudde kontra Weyland. Megjelent: *Szanyi Miklós–Szunomár Ágnes–Török Ádám* (szerk.): *Trendek és töréspontok. Kockázatok és mellékhatások*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 44–51. o.
- ARATÓ KRISZTINA–KOLLER BOGLÁRKA–PELLE ANITA [2021]: Seventeen years in the European Union: The questions of monetary integration in Central and Eastern Europe. Megjelent: *Arató Krisztina–Koller Boglárka–Pelle Anita* (szerk.): *The Political Economy of the Eurozone in Central and Eastern Europe: Why In, Why Out?* Routledge, Abingdon, 3–10. o.
- ARATÓ KRISZTINA–KOLLER BOGLÁRKA–PELLE ANITA [2024]: Miért nincs magyar euró? A kívülmaradás okai és körülményei. Megjelent: *Bíró-Nagy András–Medve-Bálint Gergő* (szerk.): *20 év az Európai Unióban. Magyarország uniós tagságának közpolitikai mérlege*. Osiris Kiadó, Budapest.
- BALL, C.–FREYTAG, A.–KAUTZ, M. [2019]: Populism – What Next? A First look at Populist Walking-Stick Economies. *CESifo Working Papers*, No. 7914. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3480920>.
- BAN, C. [2024]: National-neoliberal fiscal populism in Romania. Megjelent: *Benczes István* (szerk.): *Economic Policies Under Populist Leaders: A CEE Perspective*. Routledge, Abingdon, 214–233. o.
- BAN, C.–SCHEIRING GÁBOR–VASILE, M. [2023]: The Political Economy of National-Neoliberalism. *European Politics and Society*, Vol. 24. No. 1. 96–114. o. <https://doi.org/10.1080/23745118.2021.1956241>.
- BARTHA ATTILA [2024]: A gazdaságpolitika konzisztenciájáról és a populizmus kaméleoni alapvonásáról. Megjelent: *Szanyi Miklós–Szunomár Ágnes–Török Ádám* (szerk.): *Trendek és töréspontok. Kockázatok és mellékhatások*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 52–61. o.
- BARTHA ATTILA–BODA ZSOLT–SZIKRA DOROTTYA [2020]: When Populist Leaders Govern: Conceptualising Populism in Policy Making. *Politics and Governance*, Vol. 8. No. 3. 71–81. o. <https://doi.org/10.17645/pag.v8i3.2922>.
- BENCZES ISTVÁN [2020]: Válság és válságrendezés a Gazdasági és Monetáris Unióban. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- BENCZES ISTVÁN [2022]: Taking back control over the economy. From economic populism to the economic consequences of populism. *European Policy Analysis*, Vol. 8. No. 1. 109–123. o.
- BENCZES ISTVÁN–ORZECZOWSKA-WACLAWSKA, J. [2024]: Governing the economy under populist rule: The cases of Hungary and Poland. *Problems of Post-Communism*, Vol. 71. No. 4. 341–355. o. <https://doi.org/10.1080/10758216.2023.2301085>.
- BENCZES ISTVÁN–SZABÓ KRISZTINA [2023]: Társadalmi törésvonalak és gazdasági (ir)racionalitások. A közgazdaságtan szerepe és helye a populizmus kutatásában. *Közgazdasági Szemle*, 70. évf. 1. sz. 23–54. o. <https://doi.org/10.18414/KSZ.2023.1.23>.

- BITTENCOURT, M. [2012]: Democracy, Populism and Hyperinflation. *Economics of Governance*, Vol. 13. No. 4. 311–332. o. <https://doi.org/10.1007/s10101-012-0117-7>.
- BLUHM, K.–VARGA, M. [2020]: Conservative Developmental Statism in East Central Europe and Russia. *New Political Economy*, Vol. 25. No. 4. 642–659. o. <https://doi.org/10.1080/13563467.2019.1639146>.
- BOD PÉTER ÁKOS [2024]: Return of Activist State in a Former Transition Star: The Curious Case of Hungary. *Post-Communist Economies*, Vol. 36. No. 2. 262–279. o. <https://doi.org/10.1080/14631377.2023.2273694>.
- CARDOSO, F. H.–FALETTO, E. [1979]: Dependency and development in Latin America. University of California Press, Berkeley–Los Angeles–London.
- CHES [2020]: 2019 Chapel Hill Expert Survey. <https://www.chesdata.eu/speedches> – <https://www.chesdata.eu/2019-chapel-hill-expert-survey>.
- CSABA LÁSZLÓ [2019]: A költségvetési és bankunió: Vízválasztó a többsebességű EU-ban. Megjelent: *Halmi Péter* (szerk.): Tagállami integrációs modellek: A gazdasági kormányzás új dimenziói az Európai Unióban. Ludovika Kiadó, Budapest, 167–181. o.
- CSABA LÁSZLÓ [2022]: Unorthodoxy in Hungary: An Illiberal Success Story? *Post-Communist Economies*, Vol. 34. No. 1. 1–14. o. <https://doi.org/10.1080/14631377.2019.1641949>.
- CSANÁDI MÁRIA [2022]: Paths to Political Capture and Institutionalised Corruption in Hungary, 2010–2021. Megjelent: *Csanádi és szerzőtársai* [2022] 13–198. o. <https://doi.org/10.7829/j.ctv2cw0s7k.7>.
- CSANÁDI MÁRIA–GERŐ MÁRTON–HAJDU MIKLÓS–KOVÁCH IMRE–LAKI MIHÁLY–TÓTH ISTVÁN JÁNOS [2022]: Dynamics of an Authoritarian System: Hungary, 2010–2021. CEU, Budapest–New York, <https://doi.org/10.7829/j.ctv2cw0s7k>.
- DEÁK ÁGNES–RICZ JUDIT [2022]: A többdimenziós szegénység mérése – latin-amerikai tapasztalatok. *Közgazdasági Szemle*, 69. évf. 3. sz. 389–412. o. <https://doi.org/10.18414/KSZ.2022.3.389>.
- DORNBUSCH, R.–EDWARDS, S. [1990]: Macroeconomic Populism. *Journal of Development Economics*, Vol. 32. No. 2. 247–277. o. [https://doi.org/10.1016/0304-3878\(90\)90038-D](https://doi.org/10.1016/0304-3878(90)90038-D).
- DORNBUSCH, R.–EDWARDS, S. [1991]: The Macroeconomics of Populism. Megjelent: *Dornbusch, R.–Edwards, S.* (szerk.): *The Macroeconomics of Populism in Latin America*. University of Chicago Press, 7–13. o.
- DUSTMANN, C.–EICHENGREEN, B.–OTTEN, S.–SAPIR, A.–TABELLINI, G.–ZOEAGA, G. [2017]: Europe’s Trust Deficit. Causes and Remedies. CEPR Press, London, https://cepr.org/system/files/publication-files/60166-mi1_europe_s_trust_deficit_causes_and_remedies.pdf.
- EDWARDS, S. [2019]: On Latin American Populism, and Its Echoes Around the World. NBER Working Paper, No. 26333. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w26333/w26333.pdf.
- ELSÄSSER, L.–RÖTH, L. [2024]: Fiscal implications on the populist radical right in power. *Journal of European Public Policy*, 1–30. o. <https://doi.org/10.1080/13501763.2024.2314248>.
- ENDRŐDI-KOVÁCS VIKTÓRIA [2024]: Opposition in Government: The Atypical Case of Croatia Most/Bridge. Megjelent: *Benczes István* (szerk.): *Economic Policies Under Populist Leaders: A CEE Perspective*. Routledge, Abingdon, 169–193. o.
- ENYEDI ZSOLT [2016]: Paternalist Populism and Illiberal Elitism in Central Europe. *Journal of Political Ideologies*, Vol. 21. No. 1. 9–25. o. <https://doi.org/10.1080/13569317.2016.1105402>.
- FELDMANN, M.–POPA, M. [2022]: Populism and Economic Policy: Lessons from Central and Eastern Europe. *Post-Communist Economies*, Vol. 34. No. 2. 219–245. o. <https://doi.org/10.1080/14631377.2022.2029253>.

- FUNKE, M.–SCHULARICK, M.–TREBESCH, C. [2023]: Populist Leaders and the Economy. *American Economic Review*, Vol. 113. No. 12. 3249–3288. o. <https://doi.org/10.1257/aer.20202045>.
- GROMADZKI, J.–SALACH, K.–BRZEZINSKI, M. [2024]: When populists deliver on their promises: the electoral effects of a large cash transfer programme in Poland. *Economica*, Vol. 91. No. 361. 320–345. o. <https://doi.org/10.1111/ecca.12505>.
- GURIEV, S.–PAPAIOANNOU, E. [2022]: The Political Economy of Populism. *Journal of Economic Literature*, Vol. 60. No. 3. 753–832. o. <https://doi.org/10.1257/jel.20201595>.
- GURIEV, S.–TREISMAN, D. [2022]: Spin Dictators: The Changing Face of Tyranny in the 21st Century. Princeton University Press.
- GYÖRFFY DÓRA [2021]: Felzárkózási pályák Kelet-Közép-Európában két válság között. *Közgazdasági Szemle*, 68. évf. 1. sz. 47–75. o. <https://doi.org/10.18414/ksz.2021.1.47>.
- GYÖRFFY DÓRA–MARTIN JÓZSEF PÉTER [2023]: Legitimacy and Authoritarian Decline: The Internal Dynamics of Hybrid Regimes. *Problems of Post-Communism*, Vol. 70. No. 6. 593–605. o. <https://doi.org/10.1080/10758216.2021.2023579>.
- HALMAI PÉTER [2020]: Mélyintegráció. A Gazdasági és Monetáris Unió ökonómiája. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- JANKOVICS LÁSZLÓ [2021]: Független fiskális intézmények az európai gazdasági kormányzás rendszerében. Megjelent: *Halmi Péter* (szerk.): A Gazdasági és Monetáris Unió jövője. Európai perspektívák. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 99–113. o.
- KÁDÁR BÉLA [1977]: Latin-Amerika gazdasági dilemmái. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- KERÉNYI ÁDÁM–LAKÓCAI CSABA [2024]: Trendek, támogatások és felzárkózás. Az Európai Unió keleti tagállamainak nyújtott juttatások alakulása és hatásai az elmúlt két évtizedben. HUN-REN KRTK, Világ gazdasági Intézet, Műhelytanulmányok, No. 150.
- KOLLAI ISTVÁN [2020]: The Traditionalism-Modernism Value Conflict in Hungary and Slovakia. A Comparative Analysis from a Longue Durée Perspective. *Journal of Contemporary Central and Eastern Europe*, Vol. 28. No. 1. 29–44. o. <https://doi.org/10.1080/25739638.2020.1812942>.
- KOLLAI ISTVÁN–BÁNKI BENCE [2024]: Populism in the Making: The Case of Slovakia. Megjelent: *Benczes István* (szerk.): Economic Policies Under Populist Leaders: A CEE Perspective. Routledge, Abingdon, 125–147. o.
- KOLLÁRIK FERENC [2020]: Magyarország, Csehország és Szlovákia regionális és makrogazdasági konvergenciája az EU-csatlakozás előtt és után. *Európai Tükör*, 23. évf. 2. sz. 99–115. o. <http://doi.org/10.32559/et.2020.2.5>.
- KORNAI JÁNOS [2015]: U kanyar Magyarországon. *Élet és Irodalom*, 65. évf. 14. sz. április 3.
- KUTASI GÁBOR [2018]: Macroeconomic populism: The Baltic current accounts. *Journal of Global Policy and Governance*, Vol. 7. No. 1. 21–32. o.
- KUTASI GÁBOR–IVANOV, D. [2024]: Macroeconomic populism in the Baltics. Megjelent: *Benczes István* (szerk.): Economic Policies Under Populist Leaders: A CEE Perspective. Routledge, Abingdon, 194–213. o.
- KUTASI GÁBOR–MARTON ÁDÁM–WASZKIEWICZ, G. [2024]: Ágyú vagy vaj: Az európai államok fiskális felkészültsége Oroszország Ukrajna elleni háborújára. *Külvgazdaság*, 68. évf. 7–8. sz. 3–24. o. <https://doi.org/10.47630/kulg.2024.68.7-8.3>.
- LANDESMANN, M.–SZÉKELY P. ISTVÁN [2021a]: Does EU Membership Facilitate Convergence? The Experience of the EU's Eastern Enlargement. Vol. I. Overall Trends and Country Experiences. Palgrave, Cham.

- LANDESMANN, M.–SZÉKELY P. ISTVÁN [2021b]: Does EU Membership Facilitate Convergence? The Experience of the EU's Eastern Enlargement. Vol. II. Channels of Interaction. Palgrave, Cham.
- LEHOCZKI BERNADETT [2013]: Latin-Amerika és Brazília az átalakuló világrendben. Megjelent: *Grünhut Zoltán–Vörös Zoltán* (szerk.): Az átalakuló világrend küszöbén. Publikon Kiadó, Pécs, 255–274. o.
- LOSONCZ MIKLÓS [2014]: Az államadósság-válság és kezelése az EU-ban. Tri-Mester Kiadó, Tatabánya.
- MADLOVICS BÁLINT–MAGYAR BÁLINT [2023]: Kaczyński's Poland and Orbán's Hungary: Different Forms of Autocracy with Common Right-Wing Frames in the EU. *Journal of Right-Wing Studies*, Vol. 1. No. 1. 2–36. o. <https://doi.org/10.5070/RW3.1496>.
- MÁTYÁS LÁSZLÓ [2022]: Emerging European Economies after the Pandemic. Stuck in the Middle Income Trap? Springer, Cham, <https://doi.org/10.1007/978-3-030-93963-2>.
- MUDDE, C. [2004]: The Populist Zeitgeist. *Government and Opposition*, Vol. 39. No. 4. 541–563. o. <https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.2004.00135.x>.
- MUDDE, C.–ROVIRA KALTWASSER, C. [2013]: Exclusionary vs. inclusionary populism: Comparing contemporary Europe and Latin America. *Government and Opposition*, Vol. 48. No. 2. 147–174. o. <https://doi.org/10.1017/gov.2012.11>.
- MUDDE, C.–ROVIRA KALTWASSER, C. [2018]: Studying Populism in Comparative Perspective: Reflections on the Contemporary and Future Research Agenda. *Comparative Political Studies*, Vol. 51. No. 13. 1667–1693. o. <https://doi.org/10.1177/0010414018789490>.
- ORENSTEIN, M.–BUGARIČ, B. [2022]: Work, Family, Fatherland: The Political Economy of Populism in Central and Eastern Europe. *Journal of European Public Policy*, Vol. 29. No. 2. 176–195. o. <https://doi.org/10.1080/13501763.2020.1832557>.
- ORZECZOWSKA-WACLAWSKA, J. [2024]: Economic Populism in Poland: New economic policies and their Beneficiaries. Megjelent: *Benczes István* (szerk.): Economic Policies Under Populist Leaders: A CEE Perspective. Routledge, Abingdon, 84–104. o.
- PELLE ANITA–VÉGH MARCELL [2019]: Hogyan változott az euróövezet a kezdetek óta? *Pénzügyi Szemle*, 64. évf. 1. sz. 127–145. o.
- RICZ JUDIT [2020]: A kapitalizmus változata(i) Brazíliában. *Külgazdaság*, 64. évf. 7–8. sz. 72–106. o. <https://doi.org/10.47630/KULG/2020.64.7-8.72>.
- RODRIK, D. [2018]: Is Populism Necessarily Bad Economics? *AEA Papers and Proceedings*, Vol. 108. 196–199. o. <https://doi.org/10.1257/pandp.20181122>.
- ROODUIJN, M.–PIRRO, A.–HALIKIOPOULOU, D.–FROIO, C.–VAN KESSEL, S.–DE LANGE, S.–MUDDE, C.–TAGGART, P. [2023]: The PopuList 3.0: An Overview of Populist, Far-left and Far-right Parties in Europe. www.popu-list.org. <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/2EWKQ>.
- ROVIRA KALTWASSER, C. [2019]: Populism and the Economy: An Ambivalent Relationship. *International Policy Analysis–Friedrich Ebert Stiftung*, március.
- SACHS, J. [1989]: Social Conflict and Populist Policies in Latin America. NBER Working Paper Series, No. 2897. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w2897/w2897.pdf.
- SALLAI DOROTTYA–SCHNYDER, G. [2020]: What Is “Authoritarian” about Authoritarian Capitalism? The Dual Erosion of the Private–Public Divide in State-Dominated Business Systems. *Business & Society*, Vol. 60. No. 6. 1312–1348. o. <https://doi.org/10.1177/0007650319898475>.
- SATA, R.–KAROLEWSKI, I. P. [2020]: Caesarean Politics in Hungary and Poland. *East European Politics*, Vol. 36. No. 2. 206–225. o. <https://doi.org/10.1080/21599165.2019.1703694>.

- SCHEIRING GÁBOR [2021]: Varieties of Dependency, Varieties of Populism: Neoliberalism and the Populist Countermovements in the Visegrád Four. *Europe-Asia Studies*, Vol. 73. No. 9. 1569–1595. o. <https://doi.org/10.1080/09668136.2021.1973376>.
- SVOBODA, K. [2024]: From belt-tightening to scorched earth? Megjelent: *Benczes István* (szerk.): *Economic Policies Under Populist Leaders: A CEE Perspective*. Routledge, Abingdon, 105–124. o. <https://doi.org/10.4324/9781003378884-8>.
- SZANYI MIKLÓS [2022]: The Emergence of Patronage and Changing Forms of Rent Seeking in East Central Europe. *Post-Communist Economies*, Vol. 34. No. 1. 122–141. o. <https://doi.org/10.1080/14631377.2019.1693738>.
- SZELÉNYI IVÁN–MIHÁLYI PÉTER [2021]: The six competing types of domination in the early 21st century: Towards a new Weberian taxonomy. *International Political Anthropology Journal*, Vol. 14. No. 2. 175–189. o. <https://doi.org/10.5281/zenodo.5721848>.
- SZENTES TAMÁS [1990]: Analogies – if any – between east and south: A sketch of comparative system analysis. *The European Journal of Development Research*, Vol. 2. No. 2. 163–175. o.
- SZIKRA DOROTTYA [2018]: Távolodás az európai szociális modelltől – a szegénység társadalmpolitikája. *Magyar Tudomány*, 179. évf. 6. sz. 858–871. o.
- TOPLISEK, A. [2020]: The Political Economy of Populist Rule in Post-Crisis Europe: Hungary and Poland. *New Political Economy*, Vol. 25. No. 3. 388–403. o. <https://doi.org/10.1080/13563467.2019.1598960>.
- VAN HAUWAERT, S.–VAN KESSEL, S. [2018]: Beyond protest and discontent. A cross-national analysis of the effect of populist attitudes and issue positions on populist party support. *European Journal of Political Research*, Vol. 57. 68–92. o. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12216>.
- VOSZKA ÉVA [2018]: Nationalisation in Hungary in the Post-Crisis Years: A Specific Twist on a European Trend? *Europe-Asia Studies*, Vol. 70. No. 8. 1281–1302. o.

Függelék

F1. táblázat

Populista pártok a végrehajtó hatalomban Kelet-Közép-Európában, 2010–2022

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Összes epizód
Bulgária	X	X	X			X	X	X	X	X	X	X		10
Csehország					X	X	X	X	X	X	X	X		8
Észtország								X	X	X	X	X		5
Horvátország							X	X						2
Lengyelország							X	X	X	X	X	X	X	7
Lettország										X	X	X		3
Litvánia				X	X	X	X							4
Magyarország	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	13
Románia			X	X	X	X		X	X	X			X	8
Szlovákia			X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	11
Szlovénia			X								X	X	X	4
Összes epizód	2	2	5	4	5	6	7	8	7	8	8	8	5	75

Megjegyzés: dőlten szerepelnek azok az epizódok, amikor a populista párt koalíciós partnerként vett részt a kormányban, és a kormányfőt nem a populista párt adta.